

nabatur^{525r}, que ergo^{526s} coniugium eius elegerat^{527t}, si homini nubit, adultera est. §. 3. Qui dicunt hoc acute quidem mouentur, sed parum adtendunt, hanc⁵²⁸ argumentationem quanta rerum sequatur absurditas. Cum enim laudabiliter etiam uiuente uiro ex eius consensu continentiam femina Christo uoueat, secundum^{529u} istorum rationem nulla hoc facere debet⁵³⁰, ne ipse^{531v} Christus (quod sentire⁵³² nefas est) adulterium^{533w} faciat, cui uiuente marito^{534x} nubit. Deinde cum primae nuptiae melioris sint meriti quam secundae, absit, ut sanctorum uiduarum iste sit sensus, ut Christus eis uideatur quasi secundus maritus. Ipsum enim habebant et antea (quando uiris suis subditae fideliter seruiebant) non carnaliter, sed spiritualiter uirum, cui ipsa ecclesia, cuius membra sunt, coniunx est, que fidei, spei et⁵³⁵ karitatis integritate non solum^{536y} in uirginibus sacris⁵³⁷, sed etiam⁵³⁸ in^{539z} coniugatis fidelibus tota uirgo est. Uniuersae quippe ecclesiae, cuius illa omnia^{540aa} membra⁵⁴¹ sunt, Apostolus dicit: „Aptauit uos uni uiro uirginem castam exhibere Christo.“ Nouit autem ille uirginem coniugem sine corruptione fetare, quem in ipsa carne etiam potuit mater sine corruptione procreare. §. 4. Fit autem per hanc minus consideratam opinionem, qua putant lapsarum a sancto proposito feminarum, si nupserint, non esse coniugia, non parum malum, ut a maritis separarent uxores, quasi adulterae sint, non uxores; et, cum uolunt eas^{542bb} separatas reddere continentiae⁵⁴³, faciunt maritos earum adulteros ueros, cum suis uxoriis uiuis alteras ducunt^{544cc}. §. 5. Quapropter non possum⁵⁴⁵ quidem dicere, a proposito⁵⁴⁶ meliore lapsas si nupserint feminas, adulterae esse, non coniugia: sed plane non dubitauerim dicere, lapsus et ruinas a castitate sanctiore, que uouetur Deo, adulteriis esse peiores. Si enim (quod nullo modo dubitandum est) ad offensionem Christi pertinet, cum membrum^{547dd} fidem non seruat marito, quanto grauius offenditur, cum illi ipsi non seruatur fides in eo, quod exigit oblatum quod^{548ee} non exegerat offerendum? Cum enim quisque non reddat quod non imperio compulsus, sed consilio commonitus uouit, tanto magis fraudati uoti augeat iniquitatem, quanto minus habuit uouendi necessitatem.

Bon 11/44
C. XLII. De uiduis, que primam fidem irritam fecerunt⁵⁴⁹.

Item Gelasius [in epistola ad Episcopos Lucaniae et Brutiorum, cap. 23.]⁵⁵⁰

De⁵⁵¹ uiduis sub nulla benedictione uelands superius late⁵⁵² sufficienterque prediximus⁵⁵³. Que⁵⁵⁴ si propria uoluntate professam pristini coniugii castitatem mutabili mente calcauerint⁵⁵⁵, periculi earum⁵⁵⁶ intererit, quali Deum debeant⁵⁵⁷ satisfactione placare, quia⁵⁵⁸ iuxta Apostolum⁵⁵⁹ primam fidem irritam fecerunt. Sicut enim, si se forsitan continere non poterant⁵⁶⁰, secundum Apostolum⁵⁶¹ nullatenus nubere uetabantur, sic habita secum deliberatione promissam Deo pudicitiae fidem debent⁵⁶² custodire. Nos autem nullum talibus laqueum inicere, sed solum⁵⁶³ adhortationes premii sempiterni penasque proponere diuini iudicii, ut et⁵⁶⁴ nostra sit absoluta conscientia, et illarum pro se rationem Deo⁵⁶⁵ reddat intentio. Cauendum est quippe quod⁵⁶⁶ de earum moribus actibusque B. Paulus⁵⁶⁷ testatur apostolus⁵⁶⁸. Quod plenius⁵⁶⁹ exponere preteri-

mus⁵⁷⁰, ne sexus instabilis⁵⁷¹ non tam deterreri^{572a}, quam admoneri uideatur⁵⁷³.

C. XLIII. De eodem. Item Theodorus⁵⁷⁴.

Si quis votum uirginitatis habens, etc.

Gratian. Quod autem uouentes premissis auctoritatibus iubentur ab inuicem discedere, quorum uero coniugia auctoritate^{575a} Augustini et Theodori⁵⁷⁶ soluenda non sunt, in capitulo de ordinatione clericorum euidenter ostenditur. §. 1. Illud autem Innocentii⁵⁷⁷, quo uirgines sacrae publice nubentes, illo uiuente, cui se coniunxerant, prohibentur admitti ad penitentiam, non ita intelligendum est, ut aliquo tempore excludantur a penitentia que digne penitentiam agere uoluerint; sed prohibentur admitti ad penitentiam que ab incesti copula discedere noluerint. Post propositum namque sacrae religionis non potest Deo per penitentiam reconciliari que ad habitum professionis suae redire neglexerit. Tunc enim ille, cui se iunxerat, ei defunctus erit, cum ab eius^{578b} illicitis amplexibus hec penitus recesserit, ut iste sit sensus capituli: „Que Christo spiritualiter nubunt, si postea publice nupserint, non eas admittendas esse ad penitentiam censemus, nisi huius, quibus se iunxerant, de mundo recesserint,“ eis, subaudiendum est, nubentibus. Tunc enim uiri de mundo recedunt, tunc defunguntur, cum ab eorum⁵⁷⁹ concupiscentia⁵⁸⁰ ipsae penitus se alienauerint, sicut mundus ei dicitur mortuus, quem suis illecebris non astringit, et ille perhibetur mortuus mundo, qui nichil^{581c} mundi concupiscit. Hoc autem sic⁵⁸² intelligendum esse, ex subsequenti exemplo idem Innocentius ostendit, dicens⁵⁸³: „Quecumque uiro uiuente alteri nupserit adultera habeatur⁵⁸⁴, nec ei agenda penitentiae locus conceditur^{585d}, nisi unus ex his fuerit defunctus.“ Hoc de derelicta intelligendum est, que, si uiuente uiro suo alteri nubit, adultera est, nec ad penitentiam admittitur, nisi uel primus reuertatur in puluerem, de quo sumptus est, uel secundus, ab eius copula cessando, ei moriatur, ut supra dictum est. Quia ergo Christus, cui spiritualiter nubunt, iam non moritur, mors⁵⁸⁶ illi ultra non dominabitur, restat, ut ille, cui secundo nubunt, eis moriatur. In utroque autem, nisi sic intelligeretur, esset contrarius Domino, dicenti per Prophetam⁵⁸⁷ „In quacumque hora peccator conuersus fuerit, etc.“ et cunctis interpretibus diuinae legis inueniretur aduersus⁵⁸⁸. Probatur illud idem auctoritate illius capituli⁵⁸⁹, quo deuota, que maritum acceperit, probetur ad penitentiam admitti, nisi uel uterque continentiam professus fuerit, uel ille, cui se iunxerat, de hoc mundo discesserit^{590e}.

QUESTIO II.
GRATIANUS.

I. Pars. Sequitur secunda questio, qua queritur, an puellae alteri desponsatae possint renunciare priori conditioni, et transferre sua uota ad¹ alium. (Qu. I.) Hic primum uidentur est, an sit coniugium inter eos? (Qu. II.) Secundo, an possint ab inuicem discedere? §. 1. Hos^{2a} autem coniuges esse, et ex definitione coniugii, et auctoritate multorum facile probatur. Sunt enim nuptiae³ siue matrimonium uiri mulierisque coniunctio, indiuiduam uitae consuetudinem retinens. Inter hos autem fuit coniunctio, que indiuiduam uitae consuetudinem exigebat. Fuit enim inter eos consensus, qui est efficiens causa matrimonii, iuxta illud Ysidori⁴: „Consensus facit matrimonium.“ Item Iohan-

EDITIO ROMANA.

Causa XXVII. Quest. I. c. 41. r) dominatur s) ergo: deest t) elegerit u) iam sec. v) ipsum w) Christum ... adulterum x) viro y) solis z) etiam uiduis et coniug. aa) illae membra sunt bb) illas cc) duxerint dd) memb. eius ee) qui — c. 42. a) detineri — c. 43. a) auctoritatibus b) illius c) nihil in mundo d) concedatur e) decesserit Quest. II. a) Eos

Causa XXVII. Quest. I. can. 41. 525) Codd. et Edd. coll. o. 526) ib. 527) BC Edd. Bas. orig.; elegit: Edd. coll. rel. 528) hac argumentatione: Edd. Lugd. II. III. 529) ABCD Edd. Bas. 530) debeat: Edd. Arg.; debebat: Edd. rel. pr. Bas. 531) Codd. et Edd. coll. o. 532) Edd. coll. o. pr. Bas. Lugd. II. III. 533) Codd. et Edd. coll. o. 534) Codd. coll. o. orig. 535) et: deest: orig. 536) Codd. et Edd. coll. o. 537) sanctis: orig. 538) etiam in: orig. 539) Codd. coll. o.; etiam coniug.: Edd. Arg. Bas. 540) Codd. et Edd. coll. o. orig. 541) Optavi: Edd. coll. o. 542) cf. II. Cor. c. 11. v. 2. 543) Codd. coll. o. Edd. Bas. orig. 544) continentes: Edd. Bas. 545) Codd. et Edd. coll. o. 546) possunt: AB Edd. Bas. 547) cf. supra c. 21. 548) ABCD Edd. Bas. 549) Codd. et Edd. coll. o. Corr. || can. 42. 549) faciunt: ACD; rubr.: deest: G 550) scr. ao. 494. c. 21. ap. Thiel p. 374. — Jaffé no. 391. — Ans. ded. VI. 51. 551) nam de: orig. Ans. ded. Reg. Burch. Ivo Polyc. 552) quia: Ans. ded. Reg. Appdx. II. 14.; Burch. VIII. 34.; Ivo Decr. VII. 53.; Polyc. IV. 34. (36.) 5.; Cues. IX. 61. 553) diximus (suff.: deest): Ans. ded. Reg.; duximus disserendum: orig. Burch. Ivo Polyc. 554) quia: Ans. ded. Reg. 555) calcaverit: orig. 556) eius: orig. Ans. ded.; autem: Burch. 557) debeat: orig. 558) quia ... fec.: deest: orig. Ans. ded. Burch. Polyc. 559) I. Tim. c. 5. v. 12. 560) poterat (et sic deinceps singular.): orig. 561) I. Cor. c. 7. v. 9. 562) deberent: AB; debuit: orig.; debuerunt: Reg. Burch. Ivo Polyc. 563) solas: orig. Burch. Ivo Polyc. 564) et: deest: Ans. ded. Reg. Burch. Ivo Polyc. 565) Deo: deest: Burch. 566) quae: orig. Ans. ded. 567) Paul: deest: orig. Reg. Burch. 568) I. Tim. c. 5. v. 12. 569) planius: Reg. Burch. 570) poterimus: Ans. ded. 571) fragilis atque instab.: EGH Edd. Bas. Lugd. II. III. 572) Codd. et Edd. coll. o. Ans. ded. Reg. Burch. Ivo Polyc.; deterrere ... admonere: orig. 573) uideatur: orig. || can. 43. 574) de eod.: deest: A cf. c. 4. Dist. XXVII. 575) Codd. coll. o. 576) cf. c. 4. cit. Dist. XXVII. 577) supra ead. c. 10. 578) Codd. coll. o. 579) earum: BGH 580) add.: recedunt et: EGH 581) Codd. coll. o. 582) sic: deest: EGH 583) cf. cap. 10. cit. 584) habetur: AEGH; est: D 585) Codd. coll. o. 586) Rom. c. 6. v. 9. 587) Ezech. c. 33. v. 12. 588) esse aduers.: CD 589) cf. supra c. 27. 590) ACDEG; recess.: B

Causa XXVII. Quest. II. 1) in: EGH 2) Codd. coll. o. 3) §. 81. Inst. de pat. pot. (1, 9.) Ivo Decr. VIII. 1. Ivo Pan. VI. 1. 4) cf. infra c. 6.

nes Chrisostomus super Matheum^{5a}, [id est auctor operis imperfecti, homil. XXXII. in Math.]:

[C. I.]

„Matrimonium quidem⁶ non facit coitus, sed uoluntas, et ideo non soluit illud separatio corporis, sed^{7b} uoluntatis⁸. Ideo qui dimittit coniugem⁹ suam, et aliam¹⁰ non accipit, adhuc est maritus. Nam etsi corpore iam¹¹ separatus est, tamen adhuc uoluntate coniunctus est. Cum ergo aliam¹² acceperit, tunc¹³ plene dimittit. Non ergo qui dimittit mechat, sed qui alteram ducit.“

[C. II.]

Item Nikolaus Papa [ad consulta Bulgarorum, c. 3.]^{14*}

„Sufficiat solus secundum leges consensus eorum, de quorum¹⁵ quarumque^{16a} coniunctionibus¹⁷ agitur. Qui^{18b} solus^{19c} si²⁰ defuerit^{21d}, cetera^{22e} etiam²³ cum ipso coitu celebrata frustrantur.“

[Gratian.] Cum ergo inter istos consensus intercesserit, qui solus matrimonium facit, patet hos coniuges fuisse. Sed queritur, quis consensus facit^{24f} matrimonium, an consensus cohabitationis, an carnalis copulae, an uterque? Si cohabitationis consensus facit matrimonium, tunc frater cum sorore potest contrahere matrimonium; si carnalis copulae, inter Mariam et Ioseph non fuit coniugium. Vouerat enim Maria se uirginem perseueraturam. Unde ait angelo²⁵: „Quomodo fiet istud, quoniam uirum non cognosco?“ id est, me non cognituram proposui. Neque enim quia tunc uirum non cognoscebat, necesse erat inquiri, quomodo posset habere filium, sed quia numquam se cognituram proposuerat. §. I. Si ergo contra suum propositum postea consensit in carnale copulam, rea facta est uoti uirginalis mente, etsi non opere uiolati. Quod de ea sentire nefas est, sed, sicut Augustinus ait^{26*}:

[C. III.]

„Beata Maria proposuit se conseruaturam^{27a} uotum uirginitatis in corde, sed ipsum uotum uirginitatis²⁸ non expressit ore. Subiecit se diuinae dispositioni, dum²⁹ proposuit se perseueraturam uirginem, nisi Deus ei aliter reuelaret. Committens ergo uirginitatem suam diuinae dispositioni consensit in carnale copulam, non illam appetendo, sed diuinae inspirationi in utroque obediendo. Postea uero filium genuit^{30b} quod³¹ corde conceperat simul cum uiro labii expressit, et uterque in uirginitate permansit. §. I. Consensus ergo cohabitandi et indiuiduum uitae consuetudinem retinendi interueniens eos coniuges facit^{32c}. Indiuidua uero^{33d} consuetudo est talem se in omnibus exhibere uiro³⁴, qualis ipsa sibi est, et e conuerso: Ad indiuiduum itaque consuetudinem pertinet absque consensu legitimi uiri^{35e} orationi³⁶ aliquando non posse uacare, nec continentiam profiteri. Quia

EDITIO ROMANA.

Causa XXVII. Quest. II. c. 1. a) sup. Matth.: deest — c. 2. a) quarumque: deest b) Qui consensus c) si in nuptiis solus d) forte defuerit e) cetera omnia f) faciat — c. 3. a) seruaturum b) genuit et c) fecit d) uero vitae e) uiri et f) et g) eos — c. 4. a) probantur esse — c. 5. a) de institutione virginis b) coniugium c) tunc coniugii d) Non enim e) puella — c. 6. a) coniug. uerius — c. 9. a) Aug. de nuptiis et concupiscentia b) cognoverat c) Ioseph, nec d) Et infra: §. I. e) et coniunx

NOTATIONES CORRECTORUM.

Quest. II. C. II. * Emendatum est caput hoc ex ipsis Nicolai responsis.

C. III. * Caput hoc in vetustis exemplaribus coniunctum est superiori, et uidetur a collectore ex uariis locis B. Augustini, potissimum ex libello de uirginitate, confectum.

C. IV. * Palea haec est in multis vetustis codicibus. Initium uero usque ad vers. Matrimonium est regula prima de regulis iuris, quae est in Decretalibus. Verba autem homiliae 32. sunt haec: Omnis res, per quas causas nascitur, per easdem absoluitur. Matrimonium etc.

C. VII. * Palea haec abest ab omnibus collatis exemplaribus, duobus

ergo iste consensus fuit inter istos^{37f}, patet hos^{38g} coniuges fuisse.“

[PALEA³⁹. C. IV.]

Iohannes Chrisostomus, id est auctor operis imperfecti, hom. XXXII. in Math.^{40*}

Omnis res, per quascumque causas nascitur, per easdem dissoluitur. Matrimonium enim non facit coitus, sed uoluntas, et ideo non soluit illud separatio corporis, sed separatio⁴¹ uoluntatis. Ideo qui dimittit coniugem suam, et aliam non accipit, adhuc maritus est. Nam etsi corpore iam separatus est, tamen adhuc uoluntate coniunctus est. Cum ergo aliam acceperit, tunc plane⁴² dimittit. Non ergo qui dimittit mechat, sed qui alteram ducit.]

Gratian. Item auctoritate probantur^{43a} coniuges. Ait enim Ambrosius in libro de uirginibus, [c. 6.]^{44a}

C. V. Coniugalis padio, non uirginitatis defloratio facit matrimonium^{45b}.

Cum initiatu coniugium, coniugii^{46c} nomen assciscitur⁴⁷. Non^{48d} defloratio uirginitatis facit coniugium, sed padio coniugalis. Denique cum iungitur⁴⁹ uiro^{50e}, coniugium est, non cum uiri admixtione cognoscitur.

C. VI. A prima fide desponsationis coniuges^{51a} appellantur.

Item Ysidorus Ethimologiarum lib. IX., c. 7.⁵²

Coniuges uerius appellantur a prima desponsationis fide, quamuis adhuc inter eos ignoretur coniugalis concubitus.

[PALEA^{53*}. C. VII.]

Quod condicio interposita non ualeat, ex concilio Affricano probatur.]

[PALEA^{54*}.

C. VIII. De eodem.

Quicumque sub conditionis nomine aliquam desponsauerit, et eam postea relinquere uoluerit, dicimus quod condicio frangatur, et desponsatio irrefragabiliter teneatur.]

C. IX. De eodem.

Item Augustinus de bono coniugali^{55a*}, [lib. I. c. II.]

Coniunx uocatur a⁵⁶ prima desponsationis fide, quam concubitu non⁵⁷ agnouerat^{58b}, nec^{59c} fuerat cogniturus, nec perierat, nec mendax manserat⁶⁰ coniugis appellatio, ubi nec⁶¹ fuerat, nec futura erat carnis⁶² ulla commixtio. §. I. ^{63d} Propter quod fidele coniugium ambo parentes Christi uocari meruerunt, non⁶⁴ solum illa mater, uerum etiam ille pater eius, sicut et^{65e} coniunx matris eius⁶⁶, utrumque⁶⁷ mente, non carne.

Causa XXVII. Quest. II. can. 1. 5) Codd. coll. o. Ivo Decr. VIII, 233. (can.: quicumque dimiserit; — cont.) Pet. Lomb. Sent. lib. IV. dist. 27. — in Codd. coll. o. canones sqq. ad dictum Gratiani pertinent. 6) enim: Ivo 7) Codd. et Edd. coll. o. Ivo 8) uoluntas: Ivo 9) uxorem: EGH Ivo 10) alteram: Ivo 11) iam: deest: EGH 12) alteram: Ivo 13) add.: eam: Edd. coll. o. pr. Bas. || can. 2. 14) ser. ao. 866. ap. Mansi XV, 403. — Jaffé no. 2123. — Ans. X, 30. (can. cont.); Ivo Pan. VI, 107. (can. cont.); Coll. tr. P. III, 15, (16.) 17. (can. cont.); Caes. X, 27. Pet. Lomb. IV, 27. 15) quorumcumque: EGH 16) ABCD Edd. coll. o. 17) consensu et coniunct.: Edd. coll. o. pr. Bas. 18) Codd. et Edd. coll. o. 19) ib. 20) cum: Ivo 21) Codd. et Edd. coll. o. 22) ib. 23) et.: deest: Ans. 24) Codd. coll. o. 25) Luc. c. 1. v. 34. || can. 3. 26) Pet. Lomb. Sent. IV, 30. 27) Codd. coll. o. Edd. Arg. Bas. 28) uirg.: deest: AB 29) dum: deest: ib.; dum... disposit.: deest: C 30) Codd. coll. o. 31) quem: AB 32) ABCD 33) Codd. coll. o. 34) marito: EGH Edd. Bas. 35) Codd. coll. o. Edd. Bas. 36) add.: etiam: Edd. coll. o. pr. Bas. 37) Codd. coll. o. Edd. Bas. 38) Codd. coll. o. || can. 4. 39) Haec Palea deest: Codd. coll. o. 40) cf. ad c. 1. 41) sep.: deest: Edd. coll. o. 42) plene eam: Edd. coll. o.; plene: orig. Ivo 43) Codd. coll. o. || can. 5. 44) Codd. coll. o. — no. 41. — Ans. XI, 41; Ivo Decr. VIII, 2. (can.: desponsata uiro); Ivo Pan. VI, 14. (ut in Decr.); Coll. tr. P. III, 15, (16.) 2. (ut in Decr.); Caes. X, 2. 45) ABCD 46) Codd. et Edd. coll. o. 47) nanciscitur: Edd. Par. Lugd. — assumitur: Ivo Pan. 48) Codd. coll. o. Edd. Bas.; nam non: Edd. vell. 49) coniungitur: ABD Edd. coll. o. Ans. Ivo Pan. 50) Codd. coll. o.; mulier uiro: Edd. coll. o. pr. Bas. (puella uiro) || can. 6. 51) Codd. coll. o. pr. G 52) Ivo Decr. VIII, 3; Ivo Pan. VI, 15; Coll. tr. P. III, 15, (16.) 3; Caes. X, 5. — Lomb. Sent. IV, 27. || can. 7. 53) Haec Palea deest: Codd. coll. o. Edd. Bas. — canon est rubrica capitis sequentis. || can. 8. 54) Haec Palea deest: Codd. coll. o. — non est inter canones Africanos, et uidetur auctoris longe recentioris esse. || can. 9. 55) Codd. coll. o. pr. B, ubi addit.: siue de nuptiis et concupiscentiis. — Turrescra. — Aug. de nupt. et concup. I, 11. no. 12; Ivo Decr. VIII, 14. (can.: quibus uero placuerit); Ivo Pan. VI, 16; Coll. tr. P. III, 15, (16.) 15. (ut in Ivo. Decr.) Lomb. Sent. IV, 27. 56) ex: orig. Ivo Decr. Coll. tr. P. 57) nec: orig. Coll. tr. P. 58) Codd. et Edd. coll. o. 59) Codd. et Edd. coll. o. Arg. Bas. Nor. orig. Ivo Decr. Coll. tr. P. 60) fuerat: Coll. tr. P. 61) non: Ivo Pan. 62) carnalis: Codd. et Edd. coll. o. pr. AB 63) Codd. coll. o. Ivo Decr. Pan. Coll. tr. P. 64) et non: Ivo Decr. 65) Codd. et Edd. coll. o. pr. B; — Ivo Pan. 66) add.: fuit: Edd. coll. o. pr. Arg. Bas. Nor. — Ivo Pan. 67) uerum: Coll. tr. P.

C. X. *Triplex bonum coniugii fuit in parentibus Christi.**Item in eodem [lib. et capite]⁶⁸.*

Omne itaque nuptiarum bonum inpletum est in illis⁶⁹ parentibus Christi, fides, sacramentum, proles. Prolem cognoscimus ipsum Dominum^{70a}, fidem: quia nullum adulterium; sacramentum: quia nullum diuortium; solus ibi nuptialis concubitus non fuit, quia in carne peccati fieri non poterat sine pudenda^{71b} concupiscentia carnis, que accidit ex peccato, sine qua⁷² concipi uoluit qui⁷³ futurus⁷⁴ erat sine peccato.

Gratian. *Item in Leuitico^{75c} precepit Dominus Moysi, dicens: „Si quis sponsam alterius in agro oppresserit, morte moriatur, quia uxorem alterius uiolauit.“ §. 1. Item in legibus principum sponsa iubetur lugere mortem sponsi tamquam uiri sui.*

*Item in Canonibus inuenitur⁷⁶:*C. XI. *Frater sponsam fratris post mortem eius non potest ducere.*

Si quis desponsauerit sibi aliquam, et preueniente mortis articulo eam cognoscere non potuerit, frater eius non potest eam in⁷⁷ uxorem ducere.

[C. XII.]

Item Gregorius Mauricio Imperatori, ob quandam comitem, qui nepotis sui mortui desponsatum duxit uxorem^{78}.*

Qui desponsatam puellam proximi sui acceperit in coniugium, anathema sit ipse, et omnes consentientes ei, quia secundum legem Dei mori decernitur. §. 1. Nam diuinae legis mos est, sponsas appellare coniuges, ut in euangelio⁷⁹: „Accipe Mariam coniugem tuam,“ et illud in Deuteronomio⁸⁰: „Si quis⁸¹ cuiuslibet hominis desponsatam puellam in agro uel in quolibet loco oppresserit⁸², uel adduxerit^{83a} in domum suam⁸⁴, moriatur⁸⁵, quia uxorem proximi sui uiolauit,“ non que iam⁸⁶ uxor erat, sed que a parentibus uxor fieri debebat⁸⁷. *Et infra: §. 2. Sicut⁸⁸ nulli Christiano licet de sua consanguinitate uel quam cognatus^{89b} habuit⁹⁰ in⁹¹ matrimonium assumere⁹², ita et de consanguinitate uxoris suae⁹³.*

C. XIII. *Uxore mortua licet uiro aliam accipere^{94a}, sed non repudiatam uel desponsatam.**Item Ieronimus^{95*}.*

Additur⁹⁶ aliud quartum legitimum coniugium. Dum mortua fuerit uxor cuiuslibet⁹⁷, licet illi accipere aliam, sed

non repudiatam, nec⁹⁸ desponsatam uiro, sed⁹⁹ liberam¹⁰⁰; similiter et mulier debet. Unde et¹⁰¹ Paulus ait¹⁰²: „Mulier, que¹⁰³ sub uiro est, ligata est sub¹⁰⁴ lege uiri, quamdiu uiuit uir eius.“ Viro¹⁰⁵ igitur uiuente uocabitur^{106b} adultera, si iuncta fuerit alteri^{107c} uiro¹⁰⁸. Si autem mortuus fuerit uir eius, liberata est a lege uiri ita, ut non sit adultera, si iuncta^{109d} fuerit alteri^{110e} uiro.

C. XIV. *Post mortem alicuius nullus de consanguinitate eius sponsam¹¹¹ accipiat.**Item Gregorius¹¹².*

Si quis uxorem desponsauerit, uel eam subarrauerit, quamquam postmodum preueniente die mortis eius nequirit eam¹¹³ ducere in uxorem, tamen nulli de consanguinitate eius licet accipere eam in coniugio¹¹⁴, et^{115a} si inuentum fuerit factum, separetur omnino.

C. XV. *De eodem.**Item Iulius Papa^{116*}.*

Si quis desponsauerit¹¹⁷ uxorem uel subarrauerit, et¹¹⁸ siue preueniente die mortis, siue¹¹⁹ irruentibus quibusdam aliis causis minime eam cognouerit, neque superstes eius frater, neque ullus de consanguinitate¹²⁰ eius eandem sibi tollat in¹²¹ uxorem ullo umquam tempore¹²².

II. Pars. Gratian. *His omnibus auctoritatibus probantur isti coniuges esse. Sed Augustinus contra testatur, dicens^{123*}:*

C. XVI. *Non est inter eos matrimonium, quos non copulat commixtio sexuum^{124a}.*

Non¹²⁵ dubium est, illam, mulierem non pertinere ad matrimonium, cum qua docetur non fuisse commixtio sexus¹²⁶.

C. XVII. *Illam mulierem non pertinet ad matrimonium, cum qua non celebratur nuptiale misterium^{127a}.**Item Leo Papa^{128*}.*

Cum societas nuptiarum ita a principio sit instituta, ut preter commixtionem sexuum¹²⁹ non habeant in se nuptiae Christi^{130b} et ecclesiae sacramentum, non dubium est, illam¹³¹ mulierem non pertinere ad matrimonium, in^{132c} qua docetur non fuisse nuptiale misterium^{133d}.

[PALEA¹³⁴. C. XVIII.]

Benedictus seruus seruorum Dei Grandensi Patriarchae salutem, etc.^{135*}.

Lex diuinae constitutionis apostolicam cathedram totius

EDITIO ROMANA.

Causa XXVII. Quest. II. c. 10. a) Dominum Iesum b) illa pudenda c) Deuteronomio — c. 12. a) abduxerit b) cognat. suus — c. 13. a) ducere b) vocatur c) alii d) coniuncta e) cum altero — c. 14. a) Quod — c. 16. a) sexus — c. 17. a) ministerium b) coniunctionis Christi c) cum d) ministerium

NOTATIONES CORRECTORUM.

C. XII. Apud Anselmum ante hoc caput est hic titulus rubris literis descriptus: *Capitula B. Gregorii doctoris, de linea consanguinitatis edita*. Postea vero est hic alius titulus nigris literis descriptus: *Mauricio imperatori ob delatum quendam comitem, qui nepotis sui mortui desponsatam uirginem duxit uxorem*. Deinde sequitur: *Qui desponsatam etc.*

C. XIII. * Ab Iuone ante hoc caput refertur c. Tria. infra 36. q. 2. Neutrum tamen apud B. Hieronymum est inuentum.

C. XV. * Sic est emendatum ex manuscriptis et Magistro. Nam in vulgatis [Edd. Ven. II. Par. Lugdd.] erat: *Iulianus*. In Polycarpo autem citatur: *ex concilio Triburiensi a Iulio Papa confirmato*. In quo titulo subest aliquid mendum.

C. XVI. * Caput hoc non est inuentum apud B. Augustinum, et uideatur summa seq. cap.

Causa XXVII. Quest. II. can. 10. 68) ib. no. 13. — Ivo Decr. VIII. 15.; Ivo Pan. VI. 30.; Coll. tr. P. III. 15, (16), 16. Lomb. Sent. IV. 30. 69) ipsis: Ivo Pan. 70) Codd. et Edd. coll. o. Ivo Decr. Pan. Coll. tr. P. Deum: BEGH Ed. Bas. 71) Codd. et Edd. coll. o. Ivo Decr. Pan. Coll. tr. P. 72) add.: vere: BEGH; quo: Ivo Pan. 73) quia: Ivo Pan. 74) fut. homo: EGH 75) Codd. coll. o. — Deut. c. 22. v. 25. || can. 11. 76) hoc est breuiarium c. 41. Conc. Tribur. — cf. infra c. 15. 77) in: deest: EGH Ed. Bas. || can. 12. 78) can. in Codd. coll. o. cum antecedente cohaeret. — Sunt similia in conc. Greg. II. hac. no. 721. c. 10. 11. ap. Mansi XII. 264. — Jaffé ante no. 1655. — Ans. XI. 93. (92). Polyc. VI. 4. 74. Lomb. Sent. IV. 27. 79) add.: dicitur: Edd. coll. o. — cf. Matth. c. 2. v. 13. 80) Deuteronomii (in: deest): Ans.; — Deut. c. 22. v. 25. 81) add.: inuenit: Ans. 82) vel oppr.: Ans. 83) Codd. coll. o. Ans.; add.: eam: Ans. 84) add.: maritali affectu, praecipiente Domino per Moysen: Ans. 85) morte moriatur: Edd. Bas. Lugdd. II. III. 86) iam per (post: B) concubitus: ADEGH; — etiam: Ans. 87) deliberant (?): Ans. 88) cf. c. 8. qu. 2. C. XXXV. 89) Codd. coll. o. Ed. Bas. Polyc.; cogn. eius: Ans. 90) habuerit: ADEGH Ed. Bas. 91) uxorem accipere: Ans. Polyc. 92) licet assum.: EGH 93) add.: vel (deest: Ans.) quam cognatus eius habuit, in matrimonium assumere: Ans. Polyc. || can. 13. 94) Codd. coll. o. pr. A 95) Caput incertum. — Reg. II. 106. (can.: tria legitima coniugia); Ivo Decr. VIII. 41.; Ivo Pan. VI. 34.; Coll. tr. P. III. 15, (16), 35. 96) add.: itaque: Ivo Pan. Coll. tr. P. 97) eius: Reg. Ivo Pan. 98) non: Reg. 99) sed lib.: deest: ib. 100) filiam: Ivo Decr. Coll. tr. P. 101) et: deest: Ivo Pan.; quod (unde: deest): Reg. 102) docet: Reg. — Rom. c. 7. v. 2. 103) quia: Reg. 104) subdita est viro: Coll. tr. P. 105) add.: eius: B Ivo Decr. Pan.; ita ut sit adultera: A 106) BCD Ivo Decr. Pan. Coll. tr. P. 107) BCDEG Ed. Bas. Ivo Decr. Pan. Coll. tr. P.; cum alio: A 108) marito: EG 109) Codd. coll. o. Ed. Bas.; deest: Ivo Decr. Pan. Coll. tr. P. 110) Codd. coll. o. Ed. Bas.; — cum alio: Ivo Decr. Pan. Coll. tr. P. || can. 14. 111) spons. eius: EGH 112) et in hoc et in seq. capite videntur Collectores summam c. 41. Conc. Tribur. (hab. no. 895.) reddere uoluisse — Jaffé no. CCLIII. — Lomb. Sent. IV. 27. 113) eam: deest: EGH Ed. Bas. 114) coniugem: ib. 115) ABCD || can. 15. 116) cf. c. 41. — Jaffé no. CXLIII. — Polyc. VI. 4. 34.; Caes. X. 22.; Lomb. Sent. IV. 27. 117) desponsavit... subarravit: C Polyc. 118) et: deest: H Ed. Bas.; eam: G 119) si: E Ed. Bas.; tantum: Polyc. 120) consanguineis: Polyc. 121) in: Polyc. 122) in temp.: EH Ed. Bas. Polyc. || can. 16. 123) Haec est summa capitis seq. — Alger. lib. sentent. c. 60. 61. (can.: non habent nuptiae) 124) Codd. coll. o. 125) nec pertinere poterit illa mulier: Alger 126) sexum: ib. || can. 18. 127) ABCD; commercium: EGH 128) in ep. Leonis ad Rusticum (Ep. 107. scr. ao. 458. utd. 459. Ed. Baller. — Jaffé no. 320.) — haec sane longe aliter habentur, et ita proferuntur a Burch. IX. 1. Ivo Decr. VIII. 74. 139.; In Pan. tamen VI. 23. sunt ut ap. Grat. — Caes. X. 40. — cf. Ben. Lev. III. 59. 105. 129) sexus: Ivo Pan. 130) ABCD 131) eam: Ivo Pan. 132) Codd. coll. o. pr. A; — Ivo Pan. 133) Codd. coll. o. pr. E; add.: vel commercium: EGH || can. 18. 134) Haec Palea deest: Codd. coll. o. 135) Apocrypha est. — ap. Jaffé deest — cf. Comp. I. lib. IV. t. 2. c. 1.

posuit orbis terrarum magistratam¹³⁶, ut quicquid ubique locorum dubitatur, ab ea ratio eiusdem requiratur. Affatus est autem nos suis litteris eiusdem cathedrae sessorem, ac percunctatus est quidam uestras¹³⁷ nomine Iohannes, pro concubio filiae suae superstitis, cuius soror defuncta cuidam iuueni, Stephano nomine, simplicibus uerbis fuerat desponsata, et ante, quam ad nuptias perueniret, morte preuenta: utrum scilicet cum eodem iuvene possit matrimonium celebrari superstitis filiae, nec ne. Namque testatus est huius rei rationem apud uos haberi ambiguum. Quam Deo docente reddimus¹³⁸ his uerbis certissimam. Protoplastus ille, radix et origo nostra, detractam sibi costam in mulierem¹³⁹ uidens formatam, prophetico spiritu inter alia protulit¹⁴⁰: „Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adheret uxori suae, et erunt duo in carne una.“ Quibus uerbis innouit, non aliter uirum et mulierem posse fieri unam carnem, nisi carnali copula sibi cohereant. Qui ergo nequaquam mixtus est extraneae mulieri federe nuptiali, quo pacto per nuda sponsonis uerba possunt una caro fieri, nullatenus ualeamus intueri. Propinquitus enim sanguinis uerbis¹⁴¹ dicitur, non uerbis efficitur. Sed neque osculum parit propinquitatem, quod¹⁴² nullam facit sanguinis conmixtionem. Quoniam uero ita prorsus sese habet res Iohannis istius, ut uelit secundum filiam¹⁴³ illi¹⁴⁴ nuptiis copulare, cui primam iam decreuerat desponsare, censura apostolici¹⁴⁵ magistratus mandamus, hoc absque ullius¹⁴⁶ criminis uicio posse fieri, si utriusque partis sederit¹⁴⁶ uoluntati+. Nam cur prohibeatur quod prohibendum numquam sancta scriptura declarat? Sed neque mundanae leges connumeratis personis, quae¹⁴⁷ inter se nuptias non contrahunt++, de huiusmodi¹⁴⁸ aliquid dicunt. Ne ergo abnegetis quod negandum nulla ratione docetis.]¹⁴⁹

Gratian. Item Apostolus¹⁵⁰ precipit^{151a}, ut uxor reddat debitum uiro, et uir uxori, nisi forte ex consensu ad tempus, ut expeditus uacant orationi. Unde datur intelligi, quod sine consensu alterius non licet¹⁵² alteri uacare orationi. §. 1. Item propositum melioris uitae uir sumere non potest sine consensu uxoris, et e converso.

Unde Gregorius scribit Theutistae Patriciae, [lib. IX. epist. 39.]^{153a}:

C. XIX. Causa religionis coniugia solui non debent.

Sunt¹⁵⁴ qui dicunt, religionis causa¹⁵⁵ coniugia debere dissolui¹⁵⁶. Verum¹⁵⁷ sciendum est, quia¹⁵⁸, etsi¹⁵⁹ hoc lex humana concessit, lex tamen diuina prohibuit. Per se enim ueritas dicit¹⁶⁰: „Quod¹⁶¹ Deus coniunxit homo non separet.“ Qui¹⁶² etiam ait: „Non licet dimittere uxorem, excepta causa fornicationis.“ Quis¹⁶³ ergo huic¹⁶⁴ legislatori^{165b} contradicat? Scimus, quia scriptum est¹⁶⁶: „Erunt duo in carne una.“ Si igitur^{167c} uir et uxor una caro sunt¹⁶⁸, et religionis causa dimittit¹⁶⁹ uir uxorem, uel mulier uirum

in hoc mundo remanentem, uel^{170d} fortasse ad illicita^{171e} migrantem, quae est¹⁷² ista conuersio*, in qua una et^{173f} eadem caro ex¹⁷⁴ parte transit ad continentiam, et ex parte remanet in pollutione? Si uero utriusque conueniat continentem uitam ducere, hoc quis audeat accusare? cum^{175g} certum est¹⁷⁶, quia^{177h} omnipotens Deus, qui minora concessit, maiora non prohibuit. Duobus enim modis sancti uiri etiam a licitis abstinere solent: aliquando, ut merita sibi apud omnipotentem Deum augerent; aliquando, ut anteaetiae uitae culpas detergant. §. 1. ¹⁷⁸ⁱ Proinde cum boni coniuges aut meritum augere desiderant, aut anteaetiae uitae culpas delere, ut se^{179k} astringant, et meliorem uitam appetant, licet. Sic enim^{180l} multos sanctorum nouimus¹⁸¹ cum suis coniugibus et¹⁸² prius continentem uitam duxisse, et postmodum ad sanctae ecclesiae regimina migrasse. Si uero continentiam, quam uir appetit, mulier^{183m} non¹⁸⁴ sequitur, aut quam appetit uxor uir recusat¹⁸⁵, diuidi coniugium non potest¹⁸⁶, quia scriptum est¹⁸⁷: „Mulier sui potestatem corporis non habet, sed uir; similiter et uir potestatem sui corporis non habet, sed mulier.“

C. XX. Absque uiri consensu monasterio mulier deputata ad eius consortium redire non prohibetur¹⁸⁸.

Idem Leoni, Episcopo Catanensi, [lib. III. ep. 34.]¹⁸⁹

Multorum relatione conperimus, hanc apud uos olim consuetudinem fuisse^{190a}, ut subdiacones suis licite¹⁹¹ miscerentur coniugibus. Quod ne denuo quisquam presumeret, a Seruo dei, sedis nostrae diacone, ex auctoritate nostri decessoris¹⁹² isto est modo prohibitum, ut eodem tempore hii, qui iam uxori bus fuerant copulati, unum e¹⁹³ duobus eligerent, id¹⁹⁴ est aut certe ministrare nulla ratione presumerent, aut a suis uxori bus abstinere¹⁹⁵. Et, quantum dicitur, Speciosus tunc subdiaconus pro hac re ab administratione se suspendit officio, et usque in obitu sui tempora^{196b} notarii quidem gessit officium, et a ministerio, quod subdiaconum oportuerat exhibere, cessauit¹⁹⁷. Post cuius obitum, quia relicta eius Honorata marito est sociata, a tua^{198c} fraternitate in monasterio cognouimus deputatam^{199d}. Ideoque, si, ut fertur, eius se maritus ab administratione suspendit, antedictae mulieri non debet officere, quod ad secunda uota^{200e} coniugii migrauerit^{201f}: presertim, si non tali mente subdiacono iuncta est, ut a carnis uoluptatibus abstinere. Si ergo ita se ueritatem, quemadmodum edocti sumus, habere cognoscis, predictam mulierem de monasterio per omnia conuenit te relaxare, ut ad suum maritum sine aliqua possit formidine remeare.

C. XXI. Ad uxorem redire cogitur^{202a} qui sine eius consensu religiosam uestem suscepit²⁰³.

Idem Adriano, Panormitano Notario, [lib. IX. epist. 44.]²⁰⁴

Agathosaatrix²⁰⁵ presentium questa²⁰⁶ est, uirum^{207b}

EDITIO ROMANA.

Causa XXVII. Quest. II. c. 18. a) praecepit — c. 19. a) Theotistae b) coelesti legislatori c) ergo d) vel etiam e) illicita vota f) una eademque g) quando h) quod i) Et infra: §. 1. k) se ad continentiam l) Et quidem** (Et quid. . . migrasse transposita sunt a Corr. ante uerba: Duobus enim m) uxor — c. 20. a) tenuisse b) tempus c) tua eam d) destinata e) secundum coniugii copulationem f) migravit — c. 21. a) cogatur b) maritum

NOTATIONES CORRECTORUM.

** Apostolici: In tomis conciliorum est: *censura apostolica*. In collectione prima Decretalium: *censura apostolici magisterii*.

† Si utriusque partis sederit uoluntati: Haec non sunt in collectione concilii inserta.

++ Non contrahunt: In aliquot uetustis, et in prima collectione

Decretalium legitur: *nuptias contrahunt*; in altera autem collectione: *quibus inter se nuptias contrahere non licet*.

C. XIX. * Conuersio: In originali est: *ista migratio vel conuersio* [nec tamen in Ed. Maur.].

** Et quidem: Haec sunt restituta in suum locum, quae antea [Codd. et Edd. coll. o.] transposita fuerant inter vers. *Licet*. et vers. *Si uero*.

Causa XXVII. Quest. II. can. 18. 136) magistratum: Ed. Bas. 137) nostras: Edd. Arg. Nor. Ven. I. II.; vir: Corr. 138) reddemus: Edd. Bas. Lugd. I. 139) muliere: Ed. Bas. 140) Gen. c. 2. v. 24. 141) verb. dic.: deest: Ed. Bas. 142) quia: ib. Corr. 143) fil.: deest: Ed. Arg. 144) illi: deest: Edd. coll. o. 145) unius: Ed. Bas. 146) se dederit: Ed. Ven. II. 147) quibus: Edd. coll. o. pr. Lugd. II. III. 148) re hui.: Ed. Bas. 149) decernimus: Edd. Lugd. II. III.; decreuimus: Edd. rell. pr. Bas.; monstratis: Corr. 150) I. Cor. c. 7. v. 3. 151) Codd. coll. o. 152) liceat: CD || can. 19. 153) ABCD; Theustinae: G; Thustinae: EH; — Ep. 45. scr. ao. 601. lib. XI. Ed. Maur. — Jaffé no. 1395. — Ans. X, 18. (20.); Ivo Decr. VII, 129.; Ivo Pan. VI, 78.; Caes. X, 63.; Lomb. Sent. IV, 27. 154) si enim (qui: deest): orig.; si dicunt aliqui: Ivo Decr. Pan. 155) gratia: ACD Turrecrem. 156) solui: EGH 157) ver.: deest: orig. Ivo Decr. Pan. 158) quia: deest: Edd. coll. o., nec tamen ut R. censuit a Corr. est insertum. 159) si: Edd. coll. o. pr. Bas. Lugd. II. III. 160) dixit: Ivo Decr.; — Matth. c. 19. v. 6. 9. 161) quae: Ivo Decr. Pan. 162) quae: Ivo Decr. Pan. 163) Quis . . . una: deest: Ivo Pan. 164) huius: ACD; huius latori legis: Edd. coll. o. pr. Bas. 165) Codd. et Edd. coll. o. Ans. 166) Gen. c. 2. v. 24. 167) Codd. coll. o. Ans.; deest: Ivo Decr. Pan. 168) add.: et unum corpus: Edd. Bas. Lugd. II. III. 169) dimittat: Ed. Bas. Ivo Decr. 170) Codd. coll. o. Ed. Bas. Ans. Ivo Decr. Pan. 171) Codd. coll. o. Corr. Turrecrem. orig. Ans. Ivo Decr. Pan. 172) est: deest: Ivo Decr. 173) Codd. coll. o. Ivo Pan.; ead.: Ivo Decr. (una et: deest) 174) et ex: orig. Ans. Ivo Decr. 175) Codd. et Edd. coll. o. Ivo Pan. 176) sit: EGH 177) Codd. coll. o. pr. B 178) Codd. coll. o. 179) Codd. et Edd. coll. o. 180) ib. 181) legitimus uel novim.: EGH 182) et: deest: H Edd. Bas. Lugd. II. III. 183) Codd. coll. o. Ivo Pan. 184) non . . . vir: deest: Ivo Pan. 185) rescuet: ib. 186) licet: orig. Ans. Ivo Decr. Pan.; finis canonis: Ivo Decr. 187) I. Cor. c. 7. v. 4. || can. 20. 188) prohibeatur: Codd. coll. o. pr. AG 189) Catinensi: BC; Carthagini: D; — Ep. 36. scr. ao. 594. lib. IV. Ed. Maur. — Jaffé no. 941. — Ans. VII, 148.; Polyc. IV, 31, (32.) 41. 190) Codd. et Edd. coll. o. 191) licet: orig. 192) praedec.: Edd. Bas. Lugd. II. III. 193) de: BG 194) id est: deest: EGH 195) finis canonis: Polyc. 196) Codd. coll. o. Edd. Arg. Bas. Nor. Ans. 197) seq. desunt et alia exstant ap. Ans. 198) Codd. et Edd. coll. o. 199) Codd. coll. o. pr. D; — Ed. Bas. orig.; add.: esse: CD orig. 200) Codd. et Edd. coll. o. 201) Codd. coll. o. Ed. Bas. || can. 21. 202) Codd. coll. o. 203) suscepit: AB 204) Ep. 50. scr. ao. 601. lib. XI. Ed. Maur. — Jaffé no. 1400. — Reg. Appdx. II, 23.; Burch. IX, 48.; Ans. X, 19. (21.); Ivo Decr. VIII, 186.; Ivo Pan. VI, 84.; Coll. tr. P. I, 55, 26.; Polyc. VI, 5, (4.) 19.; Ans. diod. P. III, 157.; Caes. X, 64.; Lomb. Sent. IV, 27. 205) lat. pres.: deest: Ans. Polyc. 206) conquesta: EGH 207) Codd. et Edd. coll. o. Ans. Polyc.

suum contra uoluntatem suam in monasterio Urbici abbatis esse conuersum. Quapropter^{208c} experientiae tuae precipimus, ut diligenti inquisitione discutiat²¹⁰, ne forte^{211d} eius uoluntate conuersus sit²¹², uel ipsa mutare se promiserit. Et si hoc reppererit, et illum in monasterio permanere^{213e} provideat²¹⁴, et hanc, sicut promisit, mutare compellat. Si uero nichil horum est, nec quondam²¹⁵ fornicationis crimen (propter quod^{216f} licet²¹⁷ uxorem²¹⁸ dimittere)²¹⁹ predictam mulierem commisisse cognoueris²²⁰, ne illius conuersio²²¹ uxori relictæ in seculo fieri possit perditionis occasio, uolumus, ut²²² maritum suum illi, etiamsi²²³ iam²²⁴ tonsuratus est²²⁵, reddere²²⁶ debeas omni²²⁷ excusatione²²⁸ cessante, quia²²⁹, etsi²³⁰ mundana²³¹ lex precipit²³¹ conuersationis^{232g} gratia utrolibet²³³ inuito solui posse coniugium, diuina tamen lex fieri non permittit²³⁴. Nam, nisi^{235h} fornicationis causa, uirum²³⁶ⁱ uxorem dimittere²³⁷ nulla²³⁸ ratio^{239k} concedit^{240l}, quia post, quam copulatione coniugii uiri atque²⁴¹ mulieris unum corpus efficitur, non potest ex parte conuerti²⁴², et ex parte remanere²⁴³ in seculo.

C. XXII. *Sine uxoris consensu religionis propositum uir sumere non ualet*^{244a}.

*Item ex VIII. Sinodo*²⁴⁵.

Si quis coniugatus* uult conuerti ad monasterium, non est recipiendus, nisi prius a coniuge castimoniam profitente fuerit absolutus. Nam si illa uiuente illo per incontinentiam alteri²⁴⁶ nupserit, proculdubio adultera erit. Nec recipitur apud Deum²⁴⁷ eiusdem^{248b} uiri conuersio²⁴⁹, cuius sequitur coniugalitatis federis propositio. Tales igitur tunc²⁵⁰ sine culpa secuntur Christum derelicto^{251c} seculo, si habent^{252d} ex pari uoluntate castitatis consensum.

C. XXIII. *Sine conscientia episcopi uiro et uxori causa religionis diuertere non licet.*

Item ex Sinodo Eugenii Papae [II., in Sinodo Romana c. 36.]²⁵³

Si uir et uxor diuertere pro sola religiosa inter se consenserint uita, nullatenus sine conscientia episcopi fiat, ut ab eo singulariter prouiso constituantur loco. Nam uxore nolente²⁵⁴, aut altero eorum, etiam pro tali re matrimonium non soluitur.

C. XXIV. *Sine uxoris uoluntate uiro continere non licet.*

Item Augustinus de adulterinis coniugiis^{255a} *.

Si tu abstines sine uxoris uoluntate, tribuis ei fornicandi licentiam, et peccatum illius tuae imputabitur abstinentiae.

C. XXV. *Vir non est suscipiendus in monasterium, nisi uxor*²⁵⁶ conuertatur.

Item Gregorius Urbico Abbati, [lib. V. ep. 49.]²⁵⁷

Quia Agatho lator presentium in monasterium^{258a} dilectionis tuae conuerti desiderat, hortamur, ut eum omni cum dulcedine deuotioneque^{259b} suscipias. §. 1.^{260c} Quem tamen suscipiendum ita esse cognosce, si et²⁶¹ uxor illius²⁶² similiter²⁶³ conuerti uoluerit. Nam dum unum utrorumque corpus coniugii copulatione sit factum, incongruum est partem conuerti, et partem in seculo remanere.

C. XXVI. *Continentiae uota non licet uxori suscipere, nisi eandem uir eius elegerit uitam.*

Item Nykolaus Papa [Carolo Regi]²⁶⁴.

Scriptum* nobis Theberga^{265a} regina, se uelle^{266b} dignitate seu^{267c} copula exui, et sola²⁶⁸ uita priuata esse contentam desiderare. Cui²⁶⁹ nos scripsimus, non hoc aliter fieri posse, nisi eandem uitam coniux eius Lotharius elegerit²⁷⁰. §. 1.^{271d} Nam licet** sit scriptum: „Quod²⁷² Deus coniunxit homo non separet.“ Deus tamen, et non homo separat, quando diuini amoris intuitu ex consensu utriusque coniugis matrimonia dissoluuntur. Aliter autem²⁷³ fieri mutuam separationem uestram prohibemus.

Gratian. *Ecce, quod coniugati sine consensu*^{274e} alterius continentiam profiteri non possunt. Sponsi uero, etiam in consultiis quas sibi desponsauerunt, exemplis et auctoritate^{275f} probantur continentiam posse seruare. Ut enim refert B. Ieronimus, Macharius, precipuus inter Christis heremitas, celebrato nuptiarum conuiuio, cum uespere thalamum esset ingressurus, ex uire egregie transmarina petiit, et heremi solitudinem, sibi elegit. §. 1. *Item B. Alexius, Epiphanius*^{276g} clarissimi²⁷⁷ filius, similiter ex nuptiis diuina gratia uocatus, sponsam deseruit, et nudus Christo famulari cepit. Horum exemplo patet, quod sponsi non exquisito consensu suarum sponсарum continentiam profiteri ualent.

*Probatur idem auctoritate Eusebii Papae dicentis*²⁷⁸:

EDITIO ROMANA.

Causa XXVII. Quest. II. c. 21. c) Quod quia²⁰⁹ ad eiusdem abbatis culpam et inuidiam non est dubium pertinere d) forte cum e) remanere f) quod uiro g) conversionis h) excepta i) vir k) ratione l) conceditur — c. 22. a) potest b) eius c) relicto d) habeant — c. 24. a) Item Ioannes Chrysostomus hom. I. in Psalm. 50.* — c. 25. a) monasterio b) dilectioneque c) Et infra: §. 1. — c. 26. a) Thietberga b) regia c) vel maritali copula d) Et in altera epistola ad Lotharium regem e) licentia alterutrius f) auctoritatibus g) Euphemiani

NOTATIONES CORRECTORUM.

C. XXI. * Mundana: Habetur Nov. 123. c. 58., et est diuina apud Iulianum.

C. XXII. * Si quis coniugatus: Haec usque ad vers. Nam si illo, habentur apud B. Basilium in regulis fusiis disputatis cap. 12. Burchardus quidem, Polycarpus et Ivo part. 8. c. 183. citant totum hoc caput ex dictis Basilii. Idem uero Ivo c. 220. et auctor Panormiae [l. 6. c. 85.] citant epistolam Alexandri II. Landulphi scriptam, in qua hoc idem ex B. Basilio refertur. Et pars prior illius epistolae refertur infra 33. q. 5. Notificasti.

Causa XXVII. Quest. II. can. 21. 208) Codd. et Edd. coll. o. Ans.; quippe: Ivo Pan. 209) quia: deest: Coll. tr. P. 210) discutias ... repperis ... provideas ... compellas: Coll. tr. P. 211) Codd. et Edd. coll. o. Ans. 212) sit: deest: Coll. tr. P. 213) Codd. et Edd. coll. o. orig. Ans. Reg. Ivo Decr. Pan. Coll. tr. P. Polyc. 214) prauideat: ABEHG 215) quiddam: orig. Reg. Burch. Ivo Decr. Pan. Coll. tr. P. Polyc. 216) Codd. et Edd. coll. o. Ans. Ivo Pan. 217) add.: etiam: EGH Ed. Bas. 218) relinquere: orig. Reg. Ivo Decr. Coll. tr. P. 219) uxores: Edd. Lugdd. II. III. 220) cognouerit et ne: Ivo Pan. 221) conuersione: Polyc. 222) ut: deest: EGH; suam: deest: EG; illi: deest: EGH 223) vel si: orig. Reg. Burch. Coll. tr. P.; et si: Ivo Decr. 224) iam: deest: Ivo Pan. 225) sit: EGH Ed. Bas. Coll. tr. P. 226) ad propriam redire uxorem: EGH; debeat: Ans.; reddas (deb.: deest): Burch. Ivo Decr. 227) omnino: Reg. Coll. tr. P. 228) prorsus excus.: EGH Ed. Bas. 229) quia ... perm.: deest: Burch. Ivo Decr. Pan. 230) etiamsi: ABEHG 231) precept: CD Ed. Bas. 232) Codd. coll. o. Turrecrem. 233) utrumlibet: Ans. 234) permittit: EGH Ed. Bas. 235) Codd. coll. o. 236) Codd. et Edd. coll. o. pr. Lugd. I.; — Reg. Burch. Ans. Ivo Decr. Polyc. Coll. tr. P.; viro: Ivo Pan. 237) relinquere: Reg. Burch. Ivo Decr. Coll. tr. P. 238) nonnulla: Edd. Ven. I. II. 239) Codd. coll. o. Ed. Bas. Coll. tr. P. 240) ib. Reg. Ans. Polyc. 241) et: Coll. tr. P. 242) conu. ... parte: deest: Ans. Coll. tr. P. 243) manere: EGH Ed. coll. o. Reg. Burch. Ivo Decr. || can. 22. 244) Codd. coll. o. pr. A (viro .licet) 245) imo Basilus — cf. Corr. — Reg. II, 109. (ex dictis Basilii); Burch. IX, 45. (ut ap. Reg.); Ans. X, 20. (22.); Ivo Decr. VIII, 183. (ut ap. Reg.); Coll. tr. P. II, 14. 22.; Polyc. VI, 5. (4.) 40. Caes. X, 65. — Lomb. Sent. IV, 27. 246) alii: Coll. tr. P. 247) Dominum: Ans. Polyc. 248) Codd. coll. o. Ed. Bas. Ans. Polyc.; eiusmodi: Reg. Ivo Coll. tr. P.; huiusmodi: Burch. 249) conversatio: Burch. 250) tunc: CD 251) Codd. et Edd. coll. o. 252) ABC Burch.; habuerint: H || can. 23. 253) hab. ao. 826. in Mon. Germ. LL. II, 2. 12.; sed potius sensus quam ipsa uerba redduntur concilii canonis. — Jaffé ante no. 1946. — Ivo Decr. VIII, 127.; Ivo Pan. VI, 76.; Caes. X, 98.; Lomb. Sent. IV, 27. 254) volente: Edd. Bas. Lugdd. II. III. Ivo Pan. || can. 24. 255) Codd. coll. o. Ivo Pan. — imo ex apocrypha Hom. I. Ioannis Chrysost. in Psalm. 50. — Ivo Decr. VIII, 130.; Edd. Pan. VI, 79.; Lomb. Sent. IV, 27. || can. 25. 256) et uxor: EGH 257) Ep. 43. scr. ao. 596. lib. VI. Ed. Maur. — Jaffé no. 1061. — Greg.: deest: EGH 258) ABCD 259) Codd. coll. o. Ed. Bas. Corr. 260) Codd. coll. o. 261) et: deest: Edd. Ven. II. Par. Lugd. I. 262) ipsius: orig. 263) add.: cum eo: EH Edd. Bas. Lugdd. II. III.; cum illo: G || can. 26. 264) Ep. sc. ao. 867. ap. Mansi XV, 2175. — Reg. II, 112. (can. cont.) ib. I. 108. (can.: itaque summo studio); Burch. IX, 49.; Ans. X, 21. (23.); Ivo Decr. VIII, 128. ib. 188. (can.: itaque etc.); Edd. Ven. VI, 77. 83. (can.: itaque etc.); Caes. X, 99. Lombard. Sent. IV, 27. 265) ABEHG Edd. Bas. Par. Lugd. I.; Thietberga: CD Ivo Decr.; Theoberga: Edd. rel. Ivo Pan.; Thietberga: Ans.; Thietberga: Reg. Ans. 266) ABCD Edd. Bas. Ivo Decr. Pan. 267) Codd. coll. o. orig. Reg. Burch. Ans. Ivo Decr. Pan.; add.: maritali: DEGH 268) solam: Burch. 269) Qui rescripsimus: EGH Ed. Bas. 270) finis canonis: Ans. Burch. (apud quem alia sequuntur) 271) ex ep. ad Loth. regem scr. eod. anno. ap. Mansi XV, 323. — Jaffé no. 2175. 272) Math. c. 19. v. 6. 273) aut.: deest: A; enim: Ivo Pan. 274) Codd. coll. o. 275) ib. 276) ib. 277) clarissimus: CD || can. 27. 278) est in libro poenit. Theod. Cont., qualis est editus a Petitio c. 11. — non exstat ap. Hildenbrand. — Burch. VIII, 19.; Ans. X, 6. (7.); Ivo Decr. VII, 40.; Coll. tr. P. III, 12. (13.) 2.; Coll. duod. P. III, 322. Lombard. ib.

C. XXVII. *Desponsata puella non prohibetur monasterium eligere.*

Desponsatam puellam non licet parentibus alii uiro tradere²⁷⁹; tamen^{280a} monasterium sibi²⁸¹ licet eligere²⁸².

C. XXVIII. *Desponsata impune monasterium potest eligere*²⁸³.
Item Gregorius in Registro, [lib. VI. epist. 20. ad Fortunatum]^{284a}.

Decreta legalia desponsatam, si conuerti uoluerit, nullo censuerunt omnino dampno mulctari.

Gratian. Cum ergo coniugatorum continentia, nisi ex amorum consensu, Deo offerri non ualeat; cum uir²⁸⁵ sui corporis potestatem non habeat, sed mulier, sponsae autem monasterium possint eligere, et²⁸⁶ sponsi non exquirit consensu sponsorum propositum melioris uitae assumere ualeant: patet, quod inter sponsum et sponsam coniugium non est. §. 1. Item cum secundum Augustinum* illa mulier non pertineat ad matrimonium, cum qua docetur non fuisse conmixtio sexus. Item^{287b} secundum Leonem²⁸⁸ illa non pertinet^{289c} ad matrimonium, in^{290d} qua docetur non fuisse nuptiale misterium^{291e}: apparet, quod inter sponsum et sponsam coniugium non est. §. 2. Item Nykolaus Papa²⁹² precepit²⁹³, de his, qui ab aduersariis excecantur, aut^{294f} membris detruncantur, ut ob hanc infirmitatem talium coniugia non soluantur. §. 3. De his autem, qui causa frigiditatis uxori- bus debitum reddere non possunt, statuit Gregorius²⁹⁵ Papa, ut uterque eorum septima manu propinquorum tactis sacrosanctis reliquiis iureiurando dicat, quod numquam permixtione^{296g} carnis coniuncti una caro effecti fuissent. Tunc mulier secundas nuptias poterit contrahere; uir autem, qui frigidae naturae est, maneat sine spe coniugii.

Unde idem* scribit Venerio, Caralitano Episcopo, ita dicens²⁹⁷:

C. XXIX. *Si mulier probauerit, quod a uiro suo numquam cognita fuerit, separetur*²⁹⁸.

Quod autem interrogasti me^{299a} de his, qui matrimonio³⁰⁰ iuncti³⁰¹ sunt, et nubere non possunt, si ille aliam, uel illa alium possit accipere³⁰², de³⁰³ quibus^{304b} scriptum** est³⁰⁵: Vir et mulier, si se coniunxerint, et postea dixerit³⁰⁶ mulier de uiro, quod non possit coire cum illa^{307c}, si potest probare per uerum³⁰⁸ iudicium, quod uerum sit, accipiat alium.

Gratian. Ecce, impossibilitas coeundi, si post carnalem copulam inuenta fuerit in aliquo, non soluit coniugium. Si uero ante carnalem copulam deprehensa fuerit, liberum facit mulieri alium uirum accipere. Unde apparet, illos non fuisse coniuges; alioquin non liceret eis ab inuicem discedere, excepta causa fornicationis; et sic discedentes oportet manere inuuptos, aut sibi in-

uicem reconciliari. §. 1. Item si coniunx sponsa esset, mortuo sponso remaneret³⁰⁹ uidua. Si autem uidua esset, uir eius ad sacros ordines conscendere non posset. Maritus enim uiduae, quae sicut et bigamus, sacerdos fieri prohibetur. Ex huius autem copula nullus prohibetur a sacris ordinibus. Ut enim ait Pelagius³¹⁰ Papa: „Nichil est (quantum ad hunc articulum attinet) quod ei obuiet de canonicis institutis.“ Apparet ergo, non fuisse hos coniuges. §. 2. Item si coniuges essent, discessio ab inuicem esset diuortium. Sed horum separationem negat Ambrosius esse diuortium, dicens de B. Maria, quam Ioseph sibi desponsauerat, et in suam duxerat: „Ioseph*** numquam cognouit eam. Nam si uir iustus eam cognouisset, numquam a se discedere passus esset, nec Dominus, qui uxorem preceperat a uiro non discedere, nisi causa fornicationis, commendans eam discipulo, auctor diuortii fuisset.“ Ecce, commendatio Mariae Iohanni, et detractio Ioseph³¹¹ negatur fuisse diuortium, quia Ioseph non cognouerat eam. Unde apparet, eos non fuisse coniuges. Si autem B. Maria, quam Ioseph sibi desponsauerat, et in suam duxerat, coniux negatur fuisse, multo minus ista, quae simpliciter sponsa erat, coniux est appellanda.

C. XXX. *Sororem*³¹² *uxoris polluens neutram ualet habere.*

Item ex Concilio Aurelianensi^{313*}.

Qui dormierit cum duabus³¹⁴ sororibus, et una ex illis ante^{315a} uxor fuerat^{316b} nec unam^{317c} ex ipsis³¹⁸ habeat, nec³¹⁹ ipsi adulteri³²⁰ umquam in³²¹ coniugio copulentur³²².

Gratian. Id³²³ est, nec propriae uxori licet sibi reddere debitum, quam sibi reddidit illicitam, sororem eius cognoscendo. Nec etiam post mortem uxoris licet ei, uel adulterae^{324d} alicui copulari in coniugio^{325e}.

De sponsa uero econtra legitur in Concilio Triburiensi³²⁶:

C. XXXI. *De eo, qui dormiuit cum sponsa fratris sui.*

Quidam desponsauit uxorem, et dotaui^{327a}, et³²⁸ cum ea coire non potuit: quam clanculo frater eius corrupit³²⁹ et grauidam reddidit. Decretum est, ut, quamuis nupta non potuerit³³⁰ esse legitimo uiro, desponsatam tamen fratri frater habere non possit; sed mechus et mecha fornicationis quidem uiudictam³³¹ sustineant, licita uero coniugia eis non negentur.

C. XXXII. *Qui*^{332a} *sponsam filii sui obrupit*^{333b}, *simul cum ea sine spe coniugii maneat.*

*Item ex eodem*³³⁴.

Si quis³³⁵ sponsam filii sui oppresserit, et postea filius eius³³⁶ eam³³⁷ duxerit, pater postmodum³³⁸ non habeat uxorem, nec mulier³³⁹ uirum³⁴⁰. Filius³⁴¹, qui³⁴² facinus patris ignorauit³⁴³, aliam³⁴⁴ accipiat.

EDITIO ROMANA.

Causa XXVII. Quest. II. c. 27. a) tamen illi — c. 28. a) Regesto b) Item quum c) pertineat d) eum e) ministerium f) et g) per commixtionem — c. 29. a) me: deest b) his ita c) ea — c. 30. a) antea b) fuerit c) neutram d) adultero e) coniugio — c. 31. a) dotauit eam — c. 32. a) Si quis b) oppresserit

NOTATIONES CORRECTORUM.

C. XXVIII. * Secundum Augustinum: Gratianus hic repetit quae sup. c. Non est dubium, et c. Quum societas, ex Augustino et Leone attulit valde corrupta, ut ibi notatum est.

C. XXIX. * Idem: Hoc idem caput infra 33. quaest. 1. citatur ex Gregorio Ioanni, Ravennati episcopo, itemque a Burchardo et Ivone p. 8. c. 178. In Panormia autem exprimitur: Gregorius iunior [in ed. coll. et Brandtiana simpliciter citatur ex Greg. ad Ioann. Ravennat.]. Sententia uero ipsa refertur ex Gregorio in Decretalibus tit. de frig. et malefic. cap. Laudabilem, et ab Ivone ead. part. cap. 80. ex Capitularibus, ubi habetur lib. 6. cap. 55.

** Scriptum: Auctor glossae hic ait: in Lombarda, et infra 33. q. 1. hoc eodem loco ait: primo libro capitulari Caroli, scilicet in Lombarda. Nunc

habetur Capitul. lib. 6. c. 55. additis in extremo his uerbis: eo quod iuxta apostolum non potuit illi reddere suum debitum.

*** Ioseph: Verba B. Ambrosii lib. 2. comment. ad c. 1. Luc. (quae propius accedunt ad hunc locum, quam quae habentur lib. 10. ad cap. 23.) sunt haec: Utique, si conuenissent, nunquam uirum proprium reliquisset, nec uir eam iustus passus esset a se discedere. Quomodo autem Dominus diuortium praecepisset, quum ipse sit sententia, quia nemo debet dimittere uxorem, excepta causa fornicationis?

C. XXX. * Aurelianensi: Hoc idem infra 32. q. 7. Qui dormierit, uidetur citari ex conc. Moguntino. Sed in nullo Aurelianensi aut Moguntino est inventum, quemadmodum neque sequentia in Triburiensi.

Causa XXVII. Quest. II. c. 27. 279) dare: Ans. Ivo Coll. tr. P. 280) Codd. coll. o. Burch. Ans. Ivo Coll. tr. P.; tamen: deest: Ans. 281) sibi: deest: Ans. Burch. Ivo Coll. tr. P. — 282) add.: si uoluerit: Ans. || can. 28. 283) rubr. deest: AB; in A legit.: de eodem 284) Codd. coll. o.; — Ep. 23. scr. ao. 597. lib. VII. Ed. Maur. — Jaffe no. 1101. — Ans. X, 8. (can.: Castellus praesentium; — contin.); Pet. Lomb. l. c. 285) I. Cor. c. 7. v. 4. 286) et: deest: ACD 287) ABCD 288) cf. supra c. 17. 289) ABCD 290) Codd. coll. o. 291) ib. 292) cf. c. 25. qu. 7. C. XXXII. 293) precipit: AEGH 294) Codd. coll. o. 295) cf. c. 2. qu. 1. C. XXIII. 296) Codd. coll. o. pr. B (per mixtionem) || can. 29. 297) imo Rabanus ad Heribaldum (scr. ao. 855.) c. 29. — Reg. II. 243.; Burch. IX. 40. (can. contin.); Ans. X. 26. (can. contin.); Ivo Decr. VIII. 178. (can. contin.); Ivo Pan. VI. 115. (can. contin.); Polyc. VI. 4. 25. (can. contin.); Lomb. IV. 34. 298) separetur: ABC 299) ABCD Edd. coll. o. Ans. 300) in matr.: EGH Ed. Bas. Burch. Ivo Decr. Polyc. 301) coniuncti: Edd. coll. o. pr. Bas. 302) duocere: Reg. Burch. Ivo Decr. Pan. Polyc. 303) de: deest: Ivo Pan. Polyc.; non cum auctoritate, sed de quorundam statutis respondemus, in quibus scriptum est: Reg. 304) Codd. coll. o. Ed. Bas. Burch. Ans. Ivo Decr. Pan. Polyc.; quibus ita: Edd. coll. o. 305) cf. Ben. Lev. II. 55. 306) dicat: AEGH Ed. Bas. 307) ABCDH Ed. Bas. Ans. Polyc. 308) iustum: orig. Reg. Burch. Ivo Decr. Pan.; per... iud.: deest: Ben. Lev. 309) maneret: EGH 310) Gelasius: ACDH; — cf. c. ult. Dist. XXXIV. 311) a Ioseph: EGH || can. 30. 312) Qui soror: EH 313) imo c. 12. Capit. Vermeriens. ao. 753. Mon. Germ. LL. I. 23. Reg. II. 216.; Burch. XVII. 3.; Ivo Decr. IX. 69. 314) duobus: orig. Burch. Ivo Decr. Pan. 315) ib.; fuit: Burch. 317) Codd. coll. o.; nullam: orig. Reg. 318) illis: orig. 319) nec illa adultera soror, nec ille uir qui cum illa adulterauit alios umquam accipiant: Burch. 320) adulterae: AB Burch.; adultero: Edd. coll. o. 321) in: deest: Reg. Burch. Ivo 322) copuletur: Edd. Pan. Lugd. 323) Idem nec: C; Quod: D 324) Codd. coll. o. 325) Codd. coll. o. pr. H (deest) || can. 31. 326) Videtur Reg. XVII. 49.; Ivo Decr. IX. 100.; Coll. tr. P. III. 16. (17), 29.; Cues. X. 29. can. 41. Concil. Tribur. hab. ao. 895. paucis reddere uoluisse quod suo more ante ipsos fecerat Reg. II. 246. (can.: uir si duxerit uxorem) 327) ABCD Burch. Ivo Coll. tr. P. 328) et: deest: EGH 329) corrumpit: Burch. 330) potuit: ABD Edd. coll. o. pr. Bas. 331) poenam: Ivo || can. 32. 332) Codd. coll. o. 333) Codd. coll. o. pr. C 334) c. 13. Capit. Compand. ao. 757. in Mon. Germ. LL. I. 28.; Reg. II. 218.; Burch. XVII. 18.; Lomb. IV. 27. 335) quis: deest: orig. 336) etus: deest: ib. 337) ipsam acceperit: ib. 338) postea: ib. 339) et ipsa femina non habeat: ib.; nec ipsa mulier: Reg. Burch. 340) add.: quia non dixit, quod pater eius cum ipsa mansisset: orig. 341) add.: uero eius: ib. 342) qui nesciens fecit: ib. 343) ignorauit: Edd. Bas. Lugd. II. III. 344) mulierem legitimam: orig.

Gratian. *Si illa, quam uir sororis suae cognouerit, perpetuo copulari prohibetur, hic uero*³⁴⁵, qui sponsam fratris sui corrupti³⁴⁶, peracta penitencia matrimonium contrahere permittitur, apparet, hanc non fuisse coniugem fratris eius. §. 1. *Item mulier causa fornicationis a uiro suo dimissa aut ei reconciliabitur, aut illo*³⁴⁷ uiuente manebit innupta. De sponsa uero contra inuenitur in I. libro *Capitularium* [c. 105. et l. VII. c. 183.] in quo ita legitur³⁴⁸ a:

C. XXXIII. *Si sponsus raptam recipere noluerit, liceat sibi nubere alii.*

Raptor publica penitencia mulctetur. Raptam³⁴⁹ uero, si³⁵⁰ sponsus recipere noluerit, et ipsa eidem crimini consentiens non fuerit³⁵¹, licentia nubendi alii non negetur.

C. XXXIV. *De eadem.*

*Item ex Concilio Tolletano*³⁵² *.

Statutum est a sacro conuentu, ut si quis³⁵³ sponsam alterius rapuerit, publica penitencia mulctetur, et sine spe coniugii maneat. Et si ipsa eidem crimini consentiens non fuerit³⁵⁴, licentia nubendi alii³⁵⁵ non negetur. Quod si³⁵⁶ post hec coniungere se³⁵⁷ presumpserint³⁵⁸, utrique³⁵⁹ usque ad satisfactionem** anathematizentur.

III. Pars. Gratian. Apparet ergo, hanc non fuisse coniugem, cui uiuente sponso alteri nubendi licentia non negatur. Quomodo ergo secundum Ambrosium et reliquos Patres sponsae coniuges appellantur, et his omnibus argumentis coniuges non esse probantur? Sed sciendum est, quod coniugium desponsatione initatur, coniunctione³⁶⁰ perficitur. Unde inter sponsum et sponsam coniugium est, sed initatum; inter copulatos est coniugium ratum.

*Unde Ambrosius*³⁶¹ *:

C. XXXV. *In desponsatione coniugium*³⁶² initatur.

Cum initatur coniugium, coniugii nomen asciscitur, non cum puella uiri admixtione³⁶³ cognoscitur.

Gratian. Ecce, quod in desponsatione coniugium initatur, non perficitur.

C. XXXVI. *Coniunctorum permixtio*³⁶⁴ a matrimonium perficit³⁶⁵.

*Item Ambrosius in lib. [I.] de Patriarchis*³⁶⁶ *.

In omni matrimonio coniunctio intelligitur spiritualis, quam confirmat et perficit coniunctorum coniunctio corporalis.

C. XXXVII. *Matrimonium sponsali conuentione initatur, coniunctione perficitur.*

*Item Ieronimus super Abdiam*³⁶⁷ a.

„Quapropter³⁶⁸ in filiabus uestris fornicabuntur, et sponsae uestrae adulterae erunt.“ Notandum³⁶⁹ b, quod in filiabus dicit futuram fornicationem, et in coniugiis³⁷⁰ c adulteria, que sponsali conuentione³⁷¹ initantur, et coniunctione corporum perficiuntur.

C. XXXVIII. *Cum desponsata fuerit tradita et in usum deducta, recte coniunx appellatur.*

*Item Ambrosius ad Paternum, [epist. LXVI.]*³⁷²

Si quis desponsata sibi et tradita utatur³⁷³ a* coniugium uocatur³⁷⁴.

Gratian. Quare autem post nuptialia pacta non statim tradantur³⁷⁵ b, Augustinus in libro IV. Confessionum [c. 3.] ostendit, dicens³⁷⁶ a:

C. XXXIX. *Quare sponsae post pactum non statim tradantur.*

Institutum est, ut iam pactae sponsae non statim tradantur, ne uilem habeat maritus datam, quam³⁷⁷ b suspirauerit³⁷⁸ sponsus dilatatam.

Gratian. Iuxta hanc distinctionem intelligenda est auctoritas illa Augustini³⁷⁹: „Non dubium est, illam mulierem non pertinere ad matrimonium, cum qua docetur non fuisse coniunctio sexus.“ Ad matrimonium perfectum subintelligendum est, tale uidelicet, quod habeat in se Christi et ecclesiae sacramentum. Ita et illud Leonis Papae³⁸⁰ intelligendum est. §. 1. Sed obicitur illud Augustini³⁸¹: „Inter Mariam et Ioseph fuit perfectum coniugium.“ Sed perfectum intelligitur non ex officio, sed ex his³⁸² c, que comitantur coniugium³⁸³ d, ex fide uidelicet, prole³⁸⁴ e et sacramento. Que omnia inter parentes Christi fuisse auctoritate Augustini probantur. Cuncta ergo, que de non separando coniugio inducta sunt, de perfecto intelliguntur, quod sponsali coniunctione³⁸⁵ e est initiatum, et officio corporalis coniunctionis est consummatum. Illa uero, quibus separabile coniugium ostenditur, de initio intelliguntur, quod nondum officio sui perfectum est. §. 2. Potest et aliter distingui. Sponsae appellantur coniuges consuetudine scripturae spe futurorum, non effectui presentium. Unde Ambrosius, cum dixisset³⁸⁶: „Cum initatur coniugium,“ non addidit³⁸⁷: tunc res uel effectus, sed: „tunc nomen coniugii asciscitur,“ ostendens, tales nomen coniugii habere, non rem uel effectum. Item Augustinus, cum de parentibus Domini loqueretur, ait³⁸⁸: „coniuges fuerunt mente, non carne, sicut et parentes.“ Ex quo datur intelligi, quod sicut Ioseph pater Domini dictus est non effectui geniturae, sed officio et cura providendi: sic et coniux matris eius appellatus est³⁸⁹ f non coniugii effectui, sed subministratione necessariorum, et indiuiduae mentis affectui. Hinc Augustinus³⁹⁰ ait: „Noli timere accipere Mariam coniugem tuam,“ coniugem nominauit, quia futura erat uxor³⁹¹. Hinc et³⁹² Beda super Leuiticum: „Si quis sponsam alterius uiolauerit, etc.“ sponsam uxorem dicit, non que tunc esset, sed que futura erat uxor. Hinc et³⁹³ a Ieronimus super Mattheum in euangelio³⁹⁵: „Cum esset desponsata.“³⁹⁶

C. XL. *Consuetudine scripturae sponsae coniuges, et sponsi uiri appellantur.*

„Genuit Ioseph uirum Mariae“³⁹⁷. Cum uirum audieris, suspicio tibi non subeat nuptiarum, sed recordare consuetudinis scripturarum, quod sponsi uiri, et sponsae uocentur uxores. Et infra: §. 1. Non ab alio inuenta est, nisi a Ioseph, qui pene licentia maritali futurae uxoris omnia nouerat. Et infra: §. 2. „Ioseph³⁹⁸ fili Dauid, etc.“ Iam³⁹⁹

EDITIO ROMANA.

Causa XXVII. Quest. II. c. 32. c) eo — c. 33. a) quibus locis sic leg. b) Raptae c) si eam — c. 36. a) commixtio c. 37. a) Abd. Prophetam b) Notand. est c) coniugibus — c. 38. a) utatur rite* b) trad. sponsae — c. 39. a) lib. VIII. b) quam non c) iis d) officium coniugii e) conuentione f) appellatur g) erat — c. 40. a) Hinc etiam

NOTATIONES CORRECTORUM.

C. XXXIV. * In nullo Toletano conc. inventum est. Sed fere eadem leguntur in conc. Remensi Troleiano, et lib. I. Capit. cap. 105. et lib. 7. c. 183., in legibus Longobard. lib. I. tit. de rapt. mul. l. 12.

** Usque ad satisfactionem: Haec uerba non sunt in Troleiano, neque in Capitularibus; sunt tamen apud Burchardum et Iuonem [et Ans.], qui etiam citant Toletanum.

C. XXXV. * Integer textus affertur sup. ead. *Quum initatur.*

C. XXXVI. * Caput hoc non est inventum apud Ambrosium, neque sequens apud Hieronymum.

C. XXXVIII. * Rite: Apud B. Ambrosium legitur: *utatur, coniugium uocat*. Sicut etiam apud Iuonem. Et quae antecedunt ac sequuntur ostendunt, auctor fuisse ipsius mentem, atque Gratianum putauerit et auctor Panormiae.

Causa XXVII. Quest. II. can. 32. 345) uero: deest: BC 346) corruerit: CD 347) Codd. coll. o. || can. 33. 348) Codd. coll. o. — c. 24. Capit. Aquisgran. a. 817. Mon. Germ. LL. I. 208.; — Ans. I. 99.; Ivo Decr. VIII. 26. (can.: raptus proprie; cont.); Coll. tr. P. III. 15, (16.) 25. (can. cont.) 349) Codd. et Ed. coll. o. Ivo Coll. tr. P. 350) ib. orig. 351) fuit: orig. Ivo Coll. tr. P. || can. 34. 352) est c. 24. Capit. Aquisgran. a. 817. in Mon. Germ. LL. I. 208. repetitum in Troleiano c. 8. sed Grat. potius sensum quam uerba reddidit. — Reg. II. 155. (can. consensat cum Grat.); Burch. IX. 37. (can.: proinde placuit; Ans. XI. 98. Ivo Decr. VIII. 175. (ut ap. Burch.); Lomb. IV. 27. 353) aliquis: Ivo 354) fuit: Burch. 355) ei: ib. 356) si et ipsi: Ans. Burch. Ivo 357) se: deest: Ans. 358) presumerit: A Ed. Bas. Ven. I. II. orig. Conc. Trosl. 359) uterque: Ed. coll. o. 360) coniunctione: BEGH || can. 35. 361) cf. supra c. 5. 362) coniugii nomen asciscitur: EGH; rubr.: deest: B 363) coniunctione: EGH Ed. Bas. || can. 36. 364) Codd. coll. o. pr. B, ubi rubr. exstat canon. 35. 365) add.: fecit vel: EGH 366) caput incertum || can. 37. 367) ACD; — Caput incertum. — Lomb. Sent. IV. 30. 368) Os. c. 4. v. 13. 369) Codd. coll. o. 370) ib. Ed. Bas. 371) coniunctione: Ed. coll. o. || can. 38. 372) Ep. 60. ser. c. a. 390. — Ivo Decr. VIII. 101. (can. contin.); Ivo Pan. VI. 17. 373) Codd. coll. o. orig. Ivo Decr. Pan. 374) uocat: orig. Ivo Decr. 375) Codd. coll. o. || can. 39. 376) Codd. coll. o.; in: deest: BCD; — imo c. 3. lib. VIII. — Ivo Decr. VIII. 33. Ivo Pan. VI. 10.; Lomb. Sent. IV. 27. 377) Codd. et Ed. coll. o. Ivo Decr. Pan. 378) suspirauit: EGH Ed. Bas.; suspirauerat: Ivo Decr. 379) cf. supra c. 16. 380) cf. supra c. 17. 381) cf. supra c. 3. 382) Codd. coll. o. 383) ib. Corr. 384) et prole: ACD 385) Codd. coll. o. 386) cf. supra c. 5. 387) addit: EGH 388) cf. supra c. 9. 389) ABEHG 390) Gregorius: ABC; — cf. c. idem. 391) coniunx: AEGH 392) etiam: CD 393) Codd. coll. o. pr. G || can. 40. 394) Codd. coll. o. pr. A (deest) 395) ad c. 1. v. 17. 20. 396) add.: etc.: EGH 397) I. Matth. c. 16. 398) ib. v. 20. 399) Nam: EH; iam uero: Ed. Bas.

ut^{400b} supra⁴⁰¹ diximus, sponsas uxores appellari⁴⁰², quod plenius liber aduersus Heluidium docet.

C. XLI. *De eodem. Idem super Genesim*^{403*}.

„Egressus⁴⁰⁴ itaque Loth locutus est ad generos suos, qui accepturi erant filias suas.“ In sequentibus filiae Loth uirgines fuisse^{405a} dicuntur. Et ipse ad Sodomititas dixit: „Ecce duae filiae meae, que non cognouerunt uirum etc.“^{406b} Nunc autem dicitur⁴⁰⁷ habuisse generos. Sed^{408c} quidam arbitrantur eas, que uiros habuerunt, in⁴⁰⁹ Sodomis perisse, et que uirgines erant, cum patre exisse. Sed Hebraica ueritas habet: „Egressus⁴¹⁰ Loth locutus est ad sponsores suos,“⁴¹¹ quod magis esse⁴¹² uidetur ex hoc⁴¹³ quod sequitur: qui accepturi erant filias suas^{414d}.*

Gratian. Unde datur intelligi, quod scriptura sponsores generos uocat⁴¹⁵.

C. XLII. *Maria coniunx dicitur more scripturae, cum simpliciter sponsa esset.*

Item Iohannes Os aureum in eod. euang.^{416a}

„Prius, quam⁴¹⁷ conuenirent.“ Non dixit, prius, quam in sponsi adduceretur domum. Hunc enim^{418b} morem seruabat antiquitas, ut sponsae in sponso domibus haberentur^{419c}. Ut autem^{420d} generi Loth apud socerum leguntur habitare^{421e} cum sponsis nondum sibi copulatis lege coniugii, sic et^{422f} Maria habitabat cum sponso. Et infra: §. 1. Neque enim⁴²³ expellere eam de domo uoluit, sed dimittere. Et infra: §. 2. „Noli⁴²⁴ timere accipere Mariam coniugem tuam.“ Quo sermone sponsam similiter⁴²⁵ indicauit, sicut etiam eos, qui adhuc sponsi sunt, generos appellare consuevit scriptura. Quid est autem^{426g} accipere? domi profecto retinere. Iam enim illam mente dimiserat. Et infra: §. 3. Sicut enim illam postea commendat^{427h} Christus ipsi⁴²⁸ⁱ discipulo, sic etiam^{429k} nunc angelus copulat sponso, non in fedus solempne coniugii, sed in consortium communis habitaculi.

C. XLIII. *Dominus non commendasset matrem discipulo, si eam Ioseph cognouisset.*

Idem in eodem om. V. [ad idem c. i. Matth.]^{430a}

Si enim cognouisset eam, et loco uxoris habuisset, quomodo illam Dominus quasi absque solatio, et nichil penitus habentem discipulo commendaret^{431b}, iubens illi, ut reciperet⁴³² eam in suam?

C. XLIV. *Maria uxor Ioseph appellatur, quia sic ab eo putabatur futura.*

*Item Origenes in eodem, [hom. I. Euang.]*⁴³³

„Inuenta⁴³⁴ est habens in utero.“ A B. Ioseph, qui, licet eam non contingeret, futurae tamen, ut putabat^{435a}, uxoris omnia nouerat⁴³⁶. Et infra: §. 1. Si tibi uxor nominatur, si in desponsatione^{437b}* tibi esse dicitur, non tamen tibi uxor est, sed Dei unigeniti mater est eterna^{438c}. Et infra: §. 2. Coniugem dico propterea, ut diabolo uirginita-

tem eius occultem^{439d}, ut legis instituta non destruiam. In⁴⁴⁰ sequentibus^{441e} demonstrabo, quod nec ista tua coniux secundum consuetudinem coniugii habeatur, nec iste, qui⁴⁴² generatur, tuus filius esse credatur.

C. XLV. *Ad nuptias Mariae Ioseph non peruenit.*

Item Gregorius in expositione Euang. cum esset sero die illa^{443a}, [hom. XXVI.]

Sic quippe⁴⁴⁴ discipulum^{445b} post resurrectionem suam dubitare permisit, nec tamen in dubitatione deseruit, sicut ante natiuitatem suam habere Mariam sponsum uoluit, qui tamen ad eius nuptias non peruenit. Nam ita factus est⁴⁴⁶ discipulus dubitans et palpas testis uerae resurrectionis, sicut sponsus⁴⁴⁷ matris fuerat custos integerrimae uirginitatis.

Gratian. Ex his omnibus^{448c} apparet, sponsas coniuges appellari spe futurorum, non re presentium. Quomodo ergo coniuges a prima fide desponsationis appellantur, si ista, que sponsa asseritur, coniux esse negatur? Sed a prima fide desponsationis coniunx dicitur appellari, non quod in ipsa desponsatione fiat coniunx, sed quia ex fide, quam ex desponsatione sibi inuicem debent, postea efficiuntur coniuges, sicut per fidem dicuntur remitti peccata, non quod ante baptismum^{449d} per fidem remittantur, sed quia fides est causa, quare in baptismo^{450e} a peccatis emundamur. §. 1. Illud autem Iohannis Crisostomi⁴⁵¹: „Matrimonium non facit coitus, sed uoluntas;“ item illud Ambrosii⁴⁵²: „Non defloratio uirginitatis, sed pactio coniugalis matrimonium facit;“ ita intelligendum est: Coitus sine uoluntate contrahendi matrimonium, et defloratio uirginitatis sine pactione coniugali non facit matrimonium, sed precedens uoluntas contrahendi matrimonium⁴⁵³, et coniugalis pactio facit, ut mulier in defloratione suae uirginitatis uel in coitu dicatur nubere uiro, uel nuptias celebrare. §. 2. Item Siricius Papa⁴⁵⁴ discessionem sponsae a sponso uocat coniugalem separationem, Sed talis discessio dicitur uolatio coniugii non iam existentis, sed futuri, ut ex ipsa desponsatione sperabatur. Sic et diabolus dicitur cecidisse a beatitudine, non solum quam tunc habebat, sed etiam ad quam habendam creatus erat. Sic qui merito suae uitae uel scientiae in sacerdotem uel in^{455f} episcopum eligitur, si interim electionem suam cassari meruerit, dicitur amittere sacerdotalem uel episcopalem unctionem, non quam iam⁴⁵⁶ acceperat, sed ad quam accipiendam electus erat. Non ergo illa auctoritate sponsa coniux potest probari. §. 3. Sed concedatur, quod sponsa non sit coniux, tamen queritur, utrum liceat ei renunciare priori conditioni?

Hoc autem prohibetur auctoritate Anchiritani^{457a} Concilii [c. 11.] in quo statutum ita^{458b} legitur:

C. XLVI. *Puellae desponsatae prioribus reddendae sunt, si eis raptae fuerint.*

Desponsatas puellas et post ab⁴⁵⁹ aliis raptas placuit erui, et eis reddi, quibus ante fuerant desponsatae, etiam⁴⁶⁰ si eis a⁴⁶¹ raptoribus uis illata constiterit.

EDITIO ROMANA.

Causa XXVII. Quest. II. c. 40. b) et — c. 41. a) esse b) etc.: deest c) Sed: deest d) sponsores* qui accepturi erant filios eius. Necdum igitur uirgines filiae matrimonio fuerunt copulae — c. 42. a) hom. IV. ad c. i. Matth. b) quippe c) haberentur. Quod nunc quoque fieri interdum uidemus d) enim e) habitasse f) etiam g) enim h) commendauit i) ipse k) et — c. 43. a) in eod.: deest b) commendasset — c. 44. a) putabatur b) desponsata (in: deest) c) electa d) occultem, et ut Iudaeorum prauitatem excludam atque deiiciam e) consequentibus — c. 45. cum ... illa: deest b) disc. Dominus c) omn. auctoritatibus d) baptismum e) baptismo f) in: deest — c. 46. a) An-cyrani b) sic

NOTATIONES CORRECTORUM.

C. XLI. * In hoc capite Gratianus retulit verba glossae ordinariae in cap. 19. Gen. ex Hieronymo.

** Sponsores: Sequebantur haec: suos, quod quidem magis verum esse uidetur ex hoc, quod sequitur, qui accepturi esset, quae sunt expuncta, quia neque apud B. Hieronymum, neque in glossa ordinaria habentur. Ex

hisdem vero addita sunt a vers. Necdum, usque in finem, quoniam inde colligitur id, quod vult Gratianus.

C. XLIV. * Desponsata: Sic est emendatum ex ipsa homilia. Antea legebatur [Edd. coll. o. pr. Bas.]: etsi in desponsatione uxor tibi esse dicitur. Alia etiam nonnulla emendata et addita.

Causa XXVIII. Quest. II. can. 40. 400) Codd. et Edd. coll. o. pr. Bas. (sicut) 401) prediximus: EG 402) appellare: Edd. coll. o. || can. 41. 403) item: BDEGH; — Quaesit. in Gen. c. 19. v. 14. — non omnino cum Grat. concordat. 404) Gen. c. 19. v. 14. 405) Codd. et Edd. coll. o. pr. Arg. 406) Codd. coll. o. 407) dicuntur: CD 408) Codd. et Edd. coll. o. 409) etiam in: EGH 410) eg. est Loth et: ABC 411) suos: deest: EGH 412) esse: deest: AB; verum esse: EGH 413) eo: AB 414) Codd. coll. o. (sed cf. not. 411—413.); in Edd. coll. o. legitur ut infra ap. Corr. 415) vocauit: AC; vocauerit: D || can. 42. 416) Codd. coll. o. — Hom. IV. ad c. i. Matth. v. 18. 417) Matth. l. c. 418) Codd. et Edd. coll. o. 419) ib. 420) ib. — cf. Gen. c. 1. 421) ib. 422) Codd. coll. o. 423) Matth. c. 1. v. 19. 424) ib. v. 20. 425) simpliciter: AB Ed. Bas. Turrecrem. 426) Codd. coll. o. Ed. Bas. 427) Codd. coll. o. Ed. Bas. 428) Codd. coll. o. 429) ABCD || can. 43. 430) Codd. coll. o. 431) ib. Ed. Bas. 432) acciperet: EGH Ed. Bas. || can. 44. 433) in eod.: deest: AB; — hom. 1. ad c. 1. Matth. v. 18. inter homil. in diuers. — non est Origenis. 434) Matth. c. 1. v. 19. 435) ABCD 436) uoverat: Edd. Nor. Ven. I. II. 437) Codd. coll. o. Ed. Bas. 438) Codd. et Edd. coll. o. pr. Bas. (aeterni) 439) Codd. et Edd. coll. o. 440) et in: orig. 441) ABCDH Edd. coll. o. 442) add.: etiam: Edd. coll. o. pr. Bas. || can. 45. 443) Codd. coll. o. Turrecrem. — no. 7. Ed. Maur. 444) cf. Ioann. c. 20. 445) Codd. et Edd. coll. o. 446) deest: EGH 447) sp. fuerat et matr.: Edd. coll. o. pr. Bas. 448) Codd. coll. o. 449) ib. 450) ib. 451) cf. supra c. 1. 452) cf. supra c. 5. 453) mat.: deest: AB 454) cf. infra c. 50. 455) Codd. coll. o. pr. C 456) iam: deest: AEGH || can. 46. 457) Codd. coll. o.; — hab. ao. 314.; — uersio Dionys. — Ans. ded. VII. 276. Reg. IX. 38.; Ivo Decr. VIII. 176.; Ivo Pan. VI. 19.; — uersio Hesp.: Codd. tr. P. II, 2, 2. 458) ABCD 459) ab: deest: Burch. 460) et ... const.: deest: H; et. et post eis: deest: G 461) a: deest: Edd. coll. o. pr. Bas. Par. Lugd.

C. XLVII. *Communione priuatur sponsa, nisi raptorem deserere, et ad sponsum suum redire uoluerit.*

Item Iohannes VIII.* Rostano Archiepiscopo^{462 a}.

Atto^{463 b} presentium lator, dum in nostro seruitio fideliter excubaret, quandam uirum feminam sibi desponsatam queritur^{464 c} rapuisse. Et ideo fraternitas tua nostra auctoritate suffulta suffraganeos suos episcopos presentialiter conuocet, sicque^{465 d} unanimi sententia, si sponsum huic raptor non reddiderit, tam idem, quam rapta, si ad pristinum sponsum remeare noluerit⁴⁶⁶, omni communione priuentur.

IV. Pars. Gratian. *Sed aliud est priori conditioni renuocare, et de nuptiis cum alio agere; aliud est rapti, hoc est illicite constuprari.*

Unde Ysidorus Ethimolog. lib. V. c. 24.^{467 a} ait⁴⁶⁸:

C. XLVIII. *Quid sit raptus?*

Raptus⁴⁶⁹ est illicitus coitus, a corumpendo dictus; unde⁴⁷⁰ qui rapto^{471 b} potitur stupro⁴⁷² fruatur.

Gratian. *Hec autem non ab alio rapta, sed alii desponsata monstratur. Raptam uero talem dici prohibet Gelasius Papa, ita dicens^{473 a}:*

C. XLIX. *Ibi raptus admittitur, ubi puella abducitur, de cuius ante nuptiis nichil actum⁴⁷⁴ probatur.*

Lex illa preteritorum principum ibi raptum dixit⁴⁷⁵ esse commissum, ubi puella, de cuius ante raptiis nichil actum fuerit⁴⁷⁶, uideatur⁴⁷⁷ abducta.

V. Pars. Gratian. *Quod autem in fine capituli subiungitur⁴⁷⁸: „etiam si eis a raptoribus uis illata constiterit,“ ideo additum est, quia raptarum aliae se rapiendas exponunt, aliae uiolenter abducuntur. Quolibet ergo modo rapiantur, prioribus^{479 b} reddendae sunt. Hec autem, ut supra dictum est, non inter raptas, sed inter alias⁴⁸⁰ desponsatas connumeratur, et ideo non est huic auferenda, et priori reddenda. §. 1. Secutur aliae⁴⁸¹ auctoritates, quibus ista prohibetur nubere secundo, et iubetur redire ad priora uota.*

Ait enim⁴⁸² Siricius Papa Himerio, Episcopo Terracensis, [epist. I. c. 4.]⁴⁸³:

C. L. *Puellam alteri^{484 a} desponsatam alter accipere non ualeat^{485 b}.*

De coniugali uiolatione⁴⁸⁶ requisisti, si puellam alteri⁴⁸⁷ desponsatam alter in matrimonium possit accipere. Tale igitur^{488 c} conubium⁴⁸⁹ anathematizamus, et modis omnibus ne fiat prohibemus⁴⁹⁰, quia illa benedictio, quam nupturae⁴⁹¹ sacerdos inponit, apud fideles cuiusdam sacrilegii instar est, si ulla transgressione⁴⁹² uioletur.

Gratian. *Sed auctoritate hac Siricii illa prohibetur ad secunda uota transire, quae in propria domo^{493 d} est ducta⁴⁹⁴, et cum sponso suo est uelata et benedicta. Talium discessione uiolatur benedictio, quam nupturae sacerdos inponit. Verum hanc necdum sponsum in suam duxerat, nec cum ea benedictionem acceperat. Nec^{495 e} ergo hac auctoritate huius copula prohibetur.*

EDITIO ROMANA.

Causa XXVII. Quest. II. c. 47. a) Rostanno b) Atho c) conqueritur d) et sic — c. 48. a) c. 26. b) rapta — c. 49. a) ita: deest b) priori — c. 50. a) alii b) valet c) ergo* d) propriam domum e) Non ... huiusmodi f) simil. et — Causa XXVIII. Quest. I. a) Quod autem

NOTATIONES CORRECTORUM.

C. XLVII. * Octavus: Sic est restitutum ex plerisque uetustis et Ivone. In uulgatis erat: Chrysostomus.

C. L. * Tale ergo: In epistolarum Siricii codicibus, et in Codice canonum, et apud ceteros collectores (praeter Normiam), et in Capitulari Caroli Basileae impressis lib. 1. c. ult. legitur: *Hoc ne fiat modis omnibus inhibemus*. Sed quoniam in casu fit mentio anathematis, non est mutatum.

C. LI. * Etiam in Decretalibus tit. de sponsa duor. c. 1. citatur ex Augustino, apud quem non est inventum.

Causa XXVII. Quest. II. can. 47. 462) Codd. coll. o.; — scr. inter a. 873—82. ad Rostannum ep. Arelat. — Jaffé no. 2586. — Ivo Decr. XIV, 64.; Coll. tr. P. I, 63, 2. 463) Codd. coll. o. pr. A — Coll. tr. P.; Otto: A Ed. Bas. 464) ABCD Ivo Coll. tr. P. 465) Codd. coll. o. Ivo Coll. tr. P. 466) noluerint: Ed. Rom., quod aperte mendosum est. || can. 48. 467) Codd. coll. o. pr. C (c. 30.) 468) no. 15. Ivo Decr. VIII, 26.; Ivo Pan. VI, 53.; Coll. tr. P. III, 15, (16,) 24. 469) add.: proprie: orig. Ivo Decr. Coll. tr. P.; add.: etenim (est: deest): Ivo Pan. 470) unde Virgilius: orig.; unde et: Ivo Decr. Coll. tr. P. 471) Codd. coll. o. pr. E — orig. (qui: deest): — Ivo Decr. Coll. tr. P.; rapti: E Ivo Pan. 472) id est stup.: orig. || can. 49. 473) Codd. coll. o. — ap. Thiel p. 508. — Ans. X, 11, (12.) — cf. c. 2. qu. 1. C. XXXVI. et c. 6. X. de rapti. 474) act.: deest: ABCD; nihil agebatur: A; nihil probabatur: B 475) dicit: Ed. Par. Lugd. 476) act.: deest: CD; fuerat: EGH Ed. coll. o. 477) uidetur: Ed. Bas.; videbatur: Ed. rel. 478) cf. supra c. 46. 479) Codd. coll. o. 480) al.: deest: EGH 481) sunt uero aliae: ib. || can. 50. 482) unde: EGH 483) no. 5. scr. ao. 385. — Jaffé no. 65. — Ans. dec. VII, 38.; Reg. II, 153.; Burch. IX, 31.; Ans. X, 9.; Ivo Decr. VIII, 169. Ivo Pan. VI, 18.; Cues. X, 23. 484) Codd. coll. o. 485) ACD; alteri.: licet: EGH 486) relatione: Hisp. Ans. dec. 487) alii: orig. Ans. dec. Burch. Ivo Decr. Pan. 488) Codd. coll. o.; deest: Ivo Pan. 489) coniugium: Ivo Pan. 490) inhibemus: AC Ivo Pan.; — interdicitur: EGH Ed. Bas. 491) nuptae: Ivo Pan. 492) transitione: Ivo Decr. 493) ABCD 494) conductae: AB; eductae: EGH 495) ABCD 496) cf. supra c. 27. 497) ABCH 498) cf. infra c. 2. qu. 1. C. XXXIII. || can. 51. 499) Haec Palea deest: Codd. coll. o. — iam Hugucc. paleam esse notauit (Schulte p. 15.) 500) Caput incertum — cf. c. 1. de sponsa duor. Comp. I. et c. 1. X. h. t. 501) mox si: Ed. Bas. 502) agat: Ed. coll. o. 503) et man. cum: Ed. Arg. Bas. 504) dimittat: Ed. Bas. 505) uxori priori: ib.; uxori primae: Ed. rel. 506) Haec et in ipsa prima Decr. Compil. tanquam pars capitis Duobus proferitur.

Causa XXVIII. 1) uero eius: EGH

Causa XXVIII. Quest. I. 2) Codd. coll. o. 3) Rom. c. 14. v. 23. 4) imputandum: AB

§. 1. Item illud Eusebii Papae⁴⁹⁶: „Desponsatam puellam non licet parentibus alii uiro tradere,“ similiter^{497 f} de huiusmodi desponsata intelligitur, quae uidelicet cum sponso est uelata et benedicta. §. 2. Item obicitur illud Gregorii⁴⁹⁸: „Que propter frigiditatem a uiro suo separata est, et alii nupta, si uir eius aliam cognouerit, illa est detrahenda secundo, et reddenda primo.“ Sed eodem modo soluitur, quia ista uidelicet cum illo benedictionem acceperat.

[P A L E A⁴⁹⁹.

C. LI. Si quis alicui mulieri consensus fidem fecerit, non licet illi aliam ducere.

Augustinus de fide pactionis, et consensus⁵⁰⁰.*

Duobus modis dicitur fides, pactionis et consensus. Si aliquis alicui mulieri fidem fecerit pactionis, non debet aliam ducere. Si⁵⁰¹ aliam duxerit, penitentiam debet⁵⁰² agere de fide mentita: maneat⁵⁰³ tamen cum illa, quam duxit. Non enim rescindi debet tantum sacramentum. Si autem fecerit fidem consensus, non licet aliam ducere. Si autem duxerit, dimittit⁵⁰⁴ eam, et adhibebit priori⁵⁰⁵.

„Est⁵⁰⁶ autem fides pactionis, quando aliquis promittit fidem alicui, quod eam ducet, si permiserit ei rem secum habere; uel etiam pro consensu. Fides autem consensus est, quando, etiamsi non stringit manum, corde tamen et ore consentit ducere, et mutuo se concedunt unus alii, et mutuo se suscipiunt.“]

C A U S A XXVIII.

GRATIANUS.

Quidam infidelis in coniugio positus ad fidem conuersus est, uxor uero¹ odio Christianae fidei ab eo discessit. Ille quamdam fidelem in uxorem accepit, qua mortua clericus efficitur. Tandem uitae et scientiae merito in episcopum eligitur. (Qu. I.) Hic primum queritur, an coniugium sit inter infideles? (Qu. II.) Secundo, an liceat huic aliam ducere priore uiuente? (Qu. III.) Tercio, an sit reputandus bigamus qui ante baptismum habuit unam, et post baptismum alteram?

Q U E S T I O I.

GRATIANUS.

I. Pars. Quod^{2 a} inter infideles coniugium non sit, multis auctoritatibus probatur. Ait enim Paulus³: „Omne, quod non est ex fide, peccatum est.“ Coniunctio autem infidelium non est ex fide, et ideo peccatum est. Non est ergo coniugium, quia nullum coniugium peccatum est. Item Augustinus*: „Non est uera pudicitia hominis infidelis cum coniuge sua.“ Ubi autem uera pudicitia esse non potest, ibi nec uerum coniugium est. Item Ambrosius**: „Iussit Hesdras dimitti uxores alienigenas, per quas ibant ad Deos alienos. Non est enim putandum⁴ matrimonium, quod extra Dei decretum est factum. Sed cum cognoscitur, est emendandum.“ Item Augustinus***: „Non est ratum